

MARIAN VAYREDA

La Literatura catalana ha perdut un de sos millors prosistas, lo Catalanisme un entusiasta apóstol, la Patria un fill que sempre estava disposat al sacrifici, l'Art un de sos conreudors, CATALUNYA un dels que ab mes agrado havia vist sa fundació, inscriguentse en la llista de col·laboradors, y nosaltres nostre mestre al ensemps que un veritable amich.

Fins als darrers anys de sa vida no's doná a coneixer com a literat, pero per aixó sos fruits han sigut mes asahonats; presentantse ab un estil propi ab una potencia descriptiva extraordinaria, fentnos sentir lo que ell volia y arriant a voltes fins a sugestionarnos per l'ideal envers el qual ell pretenia orientarnos. Vestits sempre ab lo pur llenguatge montanyench, manifestava sos pensaments ab una naturalitat encisadora.

Quan ab totas las engunias de qui s'estrena, segons frase seva, doná al públich los *Recorts de la darrera Carlinada*, pogué quedar sorprés dels unanims elogis que s'atributaren a sa obra y del entusiasme ab que fou rebuda. Com diu en son prólech el senyor Riera y Bertran: «En cada episodi campeja una ingenuitat frescal, una sinceritat montanyenca de préu, una vivesa y una bondat molt comunicativas. Fins quan lo assumpto escasseja, el relát es atrayent perque contribuheix a la ufanor del conjunt; perque coopera a la evocació de tota una época, no ab consideracions filosóficas ni ab tochs melodramátichs (unas y altres sovint contraproduhents, de tant que volen produhir) sino ab una gran senzillesa de procediment, ab una humilitat narrativa que es la tradicional a Catalunya, la propia dels grans narradors catalans.» Tots los capítols son d'una gran forsa, distingintse per sa vivesa en las descripcions, sa senzillés y espontaneitat en la narració, son clá criteri en ses reflexions; y fins en assumptos com el capítol *Fantasias*, tant difícils per no caurer en vulgars y difusas divagacions, es quan mes mostra ses cualitats d'escriptor fent un estudi psicológich exquisit y vigorós dels explays de sa imaginació jovensana. Tota l'obra en conjunt nos produheix un estrany delectament ab un cert deix d'amarguesa, predisposantnos per fernos les reflexions que tal volta desitjaría que's fessin sos fills al llegirla quan los hi va dedicar el llibre.

La especial trassa en descriure assumptos de caracter épich la demostrá mes si cap en sa segona obra *Sanch Nova*, principalment en la part que titula *La desfeta*. Gran observador, nos presenta tipos tant justos y reals com Mossen Joan y Don Eudalt; y si be idealisa un poch al protagonista de l'obra, es perque aixís li convenia pel plan que's proposava desenrotllar. En alguns punts de l'obra se descobreix també al enamorat de la Montanya, al verdader regionalista format en la historia de sos passats y en les costums de la terra.

Aquesta obra fou un poch discutida (1) y principalment los que ell se havia adelantat en combatre la criticaren ab apassionament; puig venia a exposar tot un programa politich-social en el que la tradició y la democraciá se donaven les mans, defensava la unió del poble per empendrer una revolució a la moderna ab procediments distints dels que li havian inspirat sa primera producció; venia a esser lo que se ha dit la novela nacional de Catalunya ja que'n ella estaven concretadas ses aspiracions. Y naturalment tenia d'atacar fortament als que, farts de benestar, no s'volen cuidar del be del poble, tenia que ridiculisar y combatre a los que per temperament o per malicia no procuren mes que refredar tot entusiasme generós, apagar tot ideal y ensopir al poble.

Sanch Nova trová ressó en mes d'un cor jove, y en Olot ben prompte se publicá una revista ab lo mateix nom, en quina escrigué en Vayreda aquells admirables articles *Orientemnos*, en els que ab gran perfecció feya'l retrato del tipo de conservador, fusionista, etc.; continuant també desenrotllant sos ideals que no haurán pas mort ab ell, sino que molt be podríam aplicarlosi lo que ell deya en son discurs de gracias dels darrers Jochs Florals: «He observat que cada una de les flors arreballadas havia deixat en lo setial ahont se gronxava un botó que com delicada arquimesa, era guardador d'un secret, signe potencial futurs esplets y aixó me ha consolat, perque he comprés que encare que'ls homes morin quedan sempre vivents les ideas que ells han fecundat.»

Si be militá en el Carlisme y en el Catalanisme podém dir que son criteri en lo esencial fou sempre'l mateix; puig ell no feu armas purament per entronisá una persona, sino que anava a defensar ses conviccions religiosas, alimentant l'esperansa de poder també obtenir la restauració de la personalitat política de Catalunya, y fins quan li semblá que aquell partit no se avenia a son ideal no entrá'n el Catalanisme, al que considerá sempre mes com un mohiment social que com un nou partit y dintre'l que continuá expressant son amor y entusiasme a la tradició catalana que entenía era religiosa al ensemps que democrática.

Tolerant ab los que professaven ideas contrarias a las sevas, era implacable ab los que sense conviccions y guiats per fins polítichs explotaven al

(1) Son molt curiosos documents, per judicar l'efecte que produhi en oposadas esferas, l'article bibliográfic del *Diario de Barcelona* degut al senyor Amengual y la réplica incisiva que feu a dit senyor desde las planas de *La Renaixensa* D. Joseph Pin y Soler.

poble y feyan esterils ses iniciativas. De caracter conciliador, s'apesarava cada cop que les diferencias que se notaven dintre'l Catalanisme amenassaven convertirse en fonda divisió.

Fou vis-president de la «Unió Catalanista», mantenedor dels Jochs Florals; y en Olot manifestá son patriotisme y abnegació en la revista avans citada y en altres distintas publicacions, organisant certamens y exposicions artisticas, fundant l'*Institut Olotí* y fent costosos sacrificis tan mes meritoris quan tenían que passar desapercibuts.

Com a pintor se distingía mes per la concepció de l'idea que per la riquesa del detall y si be no conseguí la celebritat de son germá Joaquim no deixa de tenir algun quadro notable. (1) Estigué a París dos anys per fer estudis de pintura y al tornar fundá després de poch temps «El Arte Cristiano», taller d'estatuaria religiosa que mercés a sa activitat é inteligencia ha adquirit gran importancia; siguent aixó també un estímulo perque a Olot se desenvollessin les industrias artisticas creantse altres establiments semblants.

La darrera y penosa enfermetat lo sorprengué quan estava publicant *La punyalada* novela'n la que hi dominava nota tetrica pero sense traspasar los limits de la realitat possible, haventse inspirat en los mes ombrius paisatges pirinenchs y en les llegendas populars sobre'ls *trabucayres*. Ell hi tenía posadas grans esperansas en aquesta obra que ab seguritat hauría confirmat sa reconeguda fama d'escriptor.

¡Pobre Vayreda! Encare'ns sembla veure'l sentat devant de la tipica y artistica llar de sa casa, voltat de sa familia per la que fou sempre un espós amant y un pare carinyós; sofrint animós les penalitats de sa malaltía tot fent projectes, per quan s'aliviés puig son esperit animós no desfallía may.

¡Ab quanta recansa y tristesa, apremiats per exigencias de la vida nos en despedirem, savent que no podríam veurer més en aquest mon, a aquell amich que nos estimulava sempre a trevallar per la Patria, 'ns dirigía ab sos concells y nos corretjía ab carinyo nostres primers escrits!

Sa mort nos ha deixat fonament apesarats; lo buyt que deixa es irreparable.

JOSEPH GASSIOT Y MAGRET.

(1) Recordém especialment el quadro *Quietut*, que fou exposat a Barcelona y obtingué excelent acullida.

La Punyalada

(Fragment d'una novela)

Allá hont tot rossola o millor dit s'estimba, quan se troba un pam de terra plá y amunt y's pot caminar sobre un tou d'herba llisa, sense enderrochs ni brosses que destorbin el pas, ja's diu que es una bona terra. Aixó era l'alsinar vell, una llisera terruda y ufanosa enclosa entre espadats que devallant del peu de la singlera solella, anava endolcintse fins al torrent, passat el qual reprenia de nou la pujada que anava fentse més rápida a mida que s'acostava al espadat de l'altra banda. Aixís, formant una serie de cayres suaus que s'interposavan els de l'una banda ab els de l'altra traduhintse en ondulations del rierol, anava plá y amunt fins á Coll-terror hont tenia la gorja sortida. La part ubaga estava atapahida de faitgs y la solella de robustes alsines que donavan les aglans més famoses de la comarca. Els arbres centenaris se creuavan de branques tapant la vista del cel, més per sota era'l terror esbrossat y's caminava bé sobre'l tou d'herba fina y en les clotades sobre una gran tofa de fullaraca arremolinada pel vent. Aixís encare que'l sol batia ab tota sa forsa les singleres, regnava al bosch la misteriosa mitja llum verdosa peculiar de la selva ombrívola. La tofa de verdor de l'enteixinat ofegava la remor dels passos y sols els sons aguts s'obrián pas, anant a repercutir ab vibracions repetides, pels penyals y singleres.

Ja molt avans de passar el torrent sentia la veu fresca y joyosa de la Coralí que cantava per divertir-se o espantar la basarda, o tal volta pera donar discretament fe de presencia y de l'indret hont se trobava.

Callá de sopte y va passarsem més d'un quart d'hora caminant esmaperdut entre la boscuria. Per fi vaig tornarla á sentir forsa aprop, més allavors no cantava si no que semblava conversar ab vivesa, cosa que li era molt natural.

¿Ab qui se les haurá? anava pensant tot dirigintme ab alguna precaució pera no ferme massa visible, vers el lloch d'hont la veu venia. Al tombar un petit repeu vaig ohirla tant aprop que sols les branques baixes me privavan la seva vista, senti quelcom dintre'l petit com si un punyal me foradés les entranyes: alternava ab la d'ella una veu d'home y aquella veu m'era tant familiar que ni entre mil podia confóndrela; era la veu grossa y acompassada de l'Ibo que anava vuydant aquelles amoretes de son repertori que tant bé li servían pera fer boigejar á les mosses fluixes de cervell. En aquells moments la conversa semblava pujar de tó, sentintse confosament infleccions de veu com de protesta o de resistencia enjogassada. Intrigat y desesperat de gelosía vaig atansarmi més encara y per entre un claro del bosch vaig veure á la Coralí escorrers com una dayna ab xiscles d'esbojarrada, mentres que l'Ibo que la seguia d'aprop anava cridant ab veu entre alegre y bleixanta.

—¿Te creus que no t'atraparé esquerpa porcayrola? vïnam assí que t'esplicaré quantes fan quïnse.

El punyal de la gelosía se m'enfontava més y més dins del cor, revenintme á la memoria aquell malehit dupte, (si de dupte podía calificarse després de lo que mos ulls veyan), sembrat en la meva ánima per les escéptiques teoríes dels meus companys y que ja desde'l día del aplech de Sant Aniol havia comensat a treurehi grill.

—¡Com jugan!—vaig reflexionar ab dolorosa tristesa, ¡Jugahi! ¡jugahi! ab l'Esparvé coqueta malehida, que no trigarás gayre a sentirne les urpes. La que creya la millor, ¡héusela aquí! ¡Y que'n té de rahó aquest brétol de tractarles totes per un igual!

La noya pará per fi de correr y abocantse á un cistell qu'havía deixat al peu d'una soca, n'estirá frissosament quelcom y plantantse garbosament me doná la cara deixantme esglayat del seu aspecte: duya la cofia á la xamberga, anava tota escollada sense mocador al pit y sa cara encuadrada per la negra y desfeta cabellera, blanquejava com la d'un mort, dibuixantse al centre de son óval com taques de tinta, sos ulls dilatats y fosfórichs y sa boca entroberta per la fadiga y l'engúnia. Tota ella tenía un posat provocatiu, però digne com una vestal salvatje sorpresa per un faune luxuriós.

Fós imposat per aquella visió que tenía quelcom de sobre humana o fós per l'eyna que brandava vigorosament ab sa destra, el cas es que l'Ibo rotllejantla d'aprop, li feya vores. Allavors hi vaig veure clar. L'Esparvé anava a fer presa, mes l'ocella se resistía com una lleona.

L'espectacle d'aquella pobra donzella perduda al mitj del bosch, defensantse feres-tegament y sense més amparo que ses propies forces, de les infames cobejances d'un malvat sense fré ni lley, me produhí ensemps que un cubriment de cor, una mena d'alegría bestial com la d'aquell que'n les desgracies agenes hi veu l'acabament de les propies angoixes.

Ja no'm calía estar mes al agoyt per lo que, sense més precaucions y á la descuberta vaig dirigirme vers el grupo. Ella m'envistá primer y serenantse un poch sa cara, llensá un crit ofegat. Per aquets signes compregué l'Ibo que estava en evidencia y per primera vegada de la vida vaig veurel un moment encongít y confós, com no sabent quina actitud pendre. Fou sols uns moments, els que trigá la Coralí á escometrem ab veu alta al adonarse de que jo m'havía quedat parat.

—¡Bon jurtt Albert! ¿que vas de cassera? cridá ab naturalitat més afectada que real.

L'Ibo no pogué dissimular un moviment de contrarietat al sentir al meu nom, però fou aixó justament lo que semblá revenirlo de son momentani entontiment. Al dirigirsem, ja havia recobrat tota sa sanch freda, tot son cinisme y poca vergonya.

—¡Es el Picolí, vivadeu! mecatxo que vens bé, donchs ara mateix de tu parlavam. ¿Es á dir que també hi eras convidat á picar panís? ¡noy, com vos ho teniaho calent! Veus, me n'alegro d'haver arriuat primer porque ¿sabs? qui primer hi es primer umpla y tampoch m'agrada de fer esperar á ningú. Apa home no siguis mussol que encara que un se'n dugui la florida sempre hi queda'l redall que be es prou gustós.....

La cara blanca de la Coralí esdevingué roija com foch al sentir les impertinentes bestialitats de l'Ibo. Va dirigirme un esguart hont s'hi llegía una protesta desesperada ensemps que ab una veu ofegada pel plor comprimit me deya:

—T'el creguis pas, Albert, á n'aquest bestia, qu'es un embustero més dolent qu'un mal de mort; quant no pot d'altre manera, fereig ab la llengua. Es un bribó que no tem ni a Deu ni al diable pro que quant se li ensenyan les dents fa vores, ¡saps! (me mostrava un podall que duya á la má). ¡Te juro per la Verge del Coral que ment!....

Per res necessitava del jurament que feya posantse'ls polsos creuats devant de la boca; sense lo que havia vist, ne tenia prou per convencerme ab l'ayre de sinceritat que tota ella respirava y ab el posat de poca vergonya del miserable que ab tot son cinisme y desfentse ab impropis y bestials inconveniencies no lograva posarse a l'altura de la seva situació.

Jo tornava a atansarme poch a poch, dominat a la vegada per una mena de rabia sorda y una alegría estranya. Comprenia que la meva situació era grave, que la topada era inevitable y havia de ser terrible per la valua del enemich y no obstant me sentia valent, com descarregat d'un terrible pes que fins allavors m'aclaparava. El fantasma pahorós que venia á follar el niu dels meus amors cambiava d'aspecte. Ja no me les havia d'heure ab l'amich infidel, de superiors atractius, que insinuantse en el cor d'ella me'n foragitava per manera prosaica y depressiva, sinó senzillament ab el lladre de camí ral que obrava amparantse en la forsa bruta. Contra aquell me sentia impotent pera lluytarhi, per deficiencia de medis ó millor dit per natural encongiment, sense exposarme á una derrota vergonyosa; contra aquest, aduch reconeguentlo mes fort, me sentia coratjós pera midarmhi y fins pera vencel ó.... deixarli la vida entre les mans. Però sobre tot, que era ella la que m'invocava saludantme com un ausiliar providencial, protestantme de sa honradesa ab mirades de congoixa y juraments que me arribavan á l'ànima.

M'atansava donchs, mut com un espectre sense fer cás de les cíniques befes y provocacions d'aquell infame que semblava complaurers en aixecar xarbots d'inmundicia entorn de la pobra noya com si's proposés per tal medi fèrmela despreciable com un menjar rebregat, y jo no desplegava'ls llavis perque, com tantes altres vegades, no trobava la frase justa pera ponderar els sentiments en que'm debatía, de voluntat pera la Coralí y d'execració per son perseguidor.

Peró ell que ab tot y ses paraulades de meinspreu no'm perdía de vista, al tenirme á poca distancia cambiá de táctica y plantantme de sobte cara, s'interposá entre'ls dos rufiant de rabia:

—¡Ta sí!... cabra ronyosa! deturat o't xafo'ls morros. Haig de saber qu'hi vens á gratar al meu jas y ab quin dret te barreijas ab els meus afers.—

Era'l moment precís en que ab més desfici s'escarrasava la noya en ponderarme ab juraments y ab els dits en creu sobre la boca el seu horror per les brutalitats de qu'era objecte.

—No t'escarrassis pas tant Coralí, vaig dirli ab més reposament de veu del que jo mateix me creya capás; abans que tu y més que tu'l conech a n'aquest bretolás y fins m'avergonyeixo d'haver sigut un temps amich seu: si un cárrech t'hagués de fer sería sols de que no m'en creguessis quant t'ho advertía.—

Eran les darreres paraules que podíam dirnos abans d'abasonarnos. En bona veritat, el seu cinisme despreciatiu y la meva calma muda eran si no que les cobertores de

dues nuvolades prenyades de trons y llamps que sols esperavan la oportunitat d'esclatar. D'un bot salvá la curta distancia qu'ens separava y aixecant la seva manassa destra, me la llensá de revés á la cara ab forsa capassa d'atuhir un bou, però jo que ja'l veyá venir, vaig pararli la meua y les dues toparen ab un ¡txech! feréstech que retrunyí per la boscuria com el d'un brancall petat pel vent, quedant l'una ab l'altre unides com ab forta soldadura.

Allavors comensá una dansa estranya; ell pugnava tirant pera descentrarme y jo no poguent resistir la forsa passiva de sa mole pesanta, feya vibrar mon cos lleuger y nervut, movilisant la resistencia á son entorn y comprometent á cada moment sa estabilitat. Fins aleshores no vaig recordarme de que no portava eyna de cap mena. Degut á mon caràcter inofensiu, no'n duya casi may, més aquell día era per descuyt, per preocupació d'esperit que me la havia deixada y allavors vaig sentirne gran recansa comprenent que'm faria bona falla. Ell si que'n duya; vaig compendrehó desseguida per son apresament de butxaquejar ab la esquerra y, amatent a inutilisarli tal acció, vaig agarrarli aquesta y brandant mon cos ab tota la forsa que'm donavan mos nervis exitats, vaig lograr rompre sa fermesa fentlo caure de jonolls si bé arrastrantme ell ab el mateix moviment.

La lluyta prengué un caràcter més feréstech encara. Desfets de mans però lligats de brassos, mutuament reguitnavam, de jonolls, a rossegons per entre les verdisses que deixavam aplanadas ab el refrech de nostres cossos, bleixant y rufant de fadiga y rabia per sobre munts de fullaraca que alsantse com polsaguera a moments ens cubria com si fins la naturalesa repugnés de veure dos sers racionals lluytant igual que besties engehosides.

Entre'ls brumosos recorts d'aquella brega ferotge, tinch el d'una ombra que de tant en quant passava per mos ulls com dibuxant cercles concentrichs á nostre entorn. Era la pobra Coralí que, desfetes á esgarrapades les trenes de son cap, se debatía á prop nostre plorant desesperada é invocant sempre á sa patrona la Verge del Coral.

—¡Ibo! ¡Albert! ¡per Deu deixeu! ¡Pare! ¡Pare! ¡veni que's matan!—cridava ab veu de gargamella que retrunyía per la fondalada sense despertar més ecos que'ls basardosos de la selva y penyalars de'ls singles, ni trobar més resposta que'ls escatanyets dels picots y merles que s'escampavan pel vehinat.

Y en tant nosaltres seguíam lluytant com llops sense desdir, barrejantnos la sanch y la suor de nostres cossos; un moment arrivá ell á ferme ab les dents presa al coll produhintme un dolor tan intens que vaig estar á punt de venir en basca paralisantme totes les energíes; més un bestial cop de jonoll ben encertat en part sentida'l feu desmosar ab un dolorós gemech y un moviment de lascitut que'm doná alguna ventatje. Allavors la lluyta, més qu'entre sers dotats de rahó semblava entre dos elements inconcients que s'atacan per virtut d'una lley física; ara á sobre ara á sota, anavam rodolant tots dos per la pendent del terror fins a quedar mitj sospesos sobre'l ribást que llindava ab el cárrech, detinguts per un teny d'alsina que aplanantse al pas de nostres cossos no acabá de cedir. Jo'l sentía sota'ls ronyons y sentía també sobre meu la terrible presió de la feixuga massa del Ibo que fentme cruixir la costellada me privava'l respir y esterilisava mos desesperats esforços pera deseixirmen; vaig sentir com preparava l'eyna

que vegí relluhir entre ses mans com un darrer llampech de la vida, comprenent que tot era acabat pera mi. Completament defallit y sense esma ja pera lluytar més, l'idea de la mort se'm presentá sense terrors ni recances ab un esvahiment complert de totes les afeccions del mon. Anava á clucar els ulls ab la resignació estóica del gladiador ven-sut, quant vaig veure engrandirse aquella susombra que sempre, de més ó menos prop ens resseguía y vaig sentir qu'un cop de tallant sech anulava la ressiencia del teny que'ns aguantava, cayguent els dos pel ribást avall.

Allavors se girá la garba y era jo qui's trobava sobre'l cos del meu enemich mitj estabornit d'un cop de cap que doná á una pedra. Com si'l portell d'esperansa que tan impensadament se m'obría revifés en mi ab el desitj de nova vida, tots els instints de fera, vaig agarbonármeli al colll clavantli les grapes com ungles d'acer; sa vida era ben meva.

El cap me bullía ab una brahó de mil dimonis.—¡Mátal!—semblava que cridavan veus estranyes xiulantme per l'orella esquerra y apretava'ls dits com un boig fentli sortir al infelís els ulls de la closca y la llengua un pam de la boca:—¡no'l matis!—creya sentir per la dreta quan ja ni la ranera de la mort li sortía per la gorja. Per esma, per instint, per commiseració, per un recort d'aquella amiatat que un temps havia mitj omplert ma existencia ó... per inspiració del Cel, de sobte vaig afluijar y abessantlo, d'una revolada vaig acabar d'estimbarlo per lo que quedava de pendís fins á la gorga.

Va caure com un sach, però seguidament, després d'uns quants ruflets, que ressonaren com manxa de forn, pera refer la buydor dels pulmons, se recargolá com un cuch trepitjat, redressante ab moviments de borratxo y brandant l'eyna que no havia deixat may, feyna intent de recomensar la feyna ab nova rabia y coratje.

—¡Li has perdonat la vida y ell no't perdonará may! ¡Té; defente com puguis! sentí que'm cridava á cau d'orella una veu salvatje que'm feu estremir.

Al mateix temps sentía en la má el contacte calentó del manech del podall ab que suara la Coralí l'havía tingut á rotllo.

Fos perquè'm veyá decidit á obrirli'l cap ó fos perquè en realitat se sentís aniquilat pels esforços fets y pel masegament de tot el seu cos, lo cert es que'l Ibo's detingué comensant á gesticular com un boig. Tambalejantse, ajupintse com si cerqués per terra quelcom que no trobava y cargolant renechs estranys é inintel·ligibles, aná ficantse dins la gorga, ajonollantshi refrescantse'l cap á grans xarbotades, acabant per ajaures y revolcarshi enroigint les aygues ab la sanch de ses nafres, com un sanglá caixalejat pels gossos. Aixó ho feya de cara á mi y alsant sovint el cap pera dirigirme mirades feréstegues de sos ulls sanchnosos com els d'un cá qu'ha menjat la bola.

Jo, plantat com un ensa sobre'l marge, contemplava aquelles estranyeses casi sense conciencia de lo que veyá, com no fos una mena d'enveja de rebeijarme com ell, donchs també com ell me sentía capolat, febrós y mitj fora del mon. Darrera meu la Coralí, abressada ab un arbre pera no defallir sanglotava sordament com presa d'una angoixa mortal.

Per fi l'Ibo's redressá y reprenent al gavinetás que havia deixat sobre una pedra s'enfilá pel marge de l'altra banda espolsantse com un caball quant surt del bany. Allí se llevá'l gech y comensá á escorrel cargolantlo ab totes ses forces, fent lo mateix ab un

mocador que després se lligá al cap pera substituhir la catxutxa que Deu sab hont parava. Algún be devía haverli fet el bany tonisant l'ardencia de son temperament sanguini y predisposat á la feridura, per quant torná á rependre quelcom de son ayre petulant y desvergonyit.

—Ja te'n recordarás, Picolí malehit, de la jornada d'avuy—comensá á dir ab veu rogallosa però forsa reposada.—Jo't juro que ab la sanch de les teves venes m'hi haig de rentar les mans.

Ses paraulas me retornaren á la realitat revifantme un poch.

—¡Y tal si m'en recordaré! vaig cridarli, com del pecat qu'he fet no apagante'l bleix per sempre més, malehit boch de cleda!

Ell girantse á la Coralí sense fer altre estat de més paraules li cridá:

—Y tu, xarnega ganyona, la teva trayduría te costará l'escot. M'has dut aquí ab engany y ho plorarás.....

La Coralí que semblava reviscolarse'l so de la conversa, tota se redressá y atantantse fins el ribást li contestá ab vivesa:

—¡Tu, volíes enganyarme, follonás sense vergonya! tu'm donares hora y si hi he vingut es perquè no't creya tant llarch d'ungles y tan curt de modos y si vaig convidarhi a l'Albert que rés de tu sabía, es perquè'us creya companys y no tinch perquè escondirme de ningú. Mal me sap de no haverhi convidat tot el poble perquè vegés tothom qui es de la pell del dimoni...

—¡Ho plorarás!—respongué ell interrompentla,—y de jonollons me demanarás un día lo que suara'm refusaves, malganosa filla de dos vents...

¡Mireu! de veure aquella mossa, desfeta de trenes, espitragada y desvirondada de roba, corvar sa graciosa y valenta silueta sobre la márgera ab un posat de trágica protesta, vos hauríau esferehit; semblava una pantera recullintse pera llensarse sobre la presa, botant per damunt del torrent. Se ficá la má esquerra á la boca mossegantse'ls dits ab ses blanques dents ab tanta forsa com si se'ls anés á petar y alsant la destra ab actitud feridora, exclamá ab infleccions de veu salvatje qu'encara no li coneixía.

—Mira ¿veus? Punyals que'm manquessin, bones me foran les dents pera arrancarte les ungles, malehit esparverás de gotlles totxes. ¡Ves bestial! la coneixes pas encara la Molinera.

—¡Estarrufat ara, que ja'ls abaixarás un día aquests escandalls de gata rabiosa!—va contestarli'l brétol ab una riallada bestial, refermant les seves insolencies.

La sobreditació de la Coralí pujant de grau va comunicarsem á mi mateix, reixintme tot el coratge de moments abans y avivantsem el penediment d'haverlo perdonat. Vaig saltar el marge llensantme furiós y fent tintines.

—Esperam malvat escorsó de márgera, que te'l faré vomitar d'un glop el verí de gos foll.....—

Més ell qu'havía recobrat son cinisme y sanch-freda no se'n conmoqué gran cosa; mentres embuxacava ab una má l'eyna, estengué l'altra ab gesto reposat diguent ab sa veu plena y rasposa.

—Pas avuy, aquesta partida ja es fallida; ne jugarém un altra en la que caldrá que hi posis tot el teu quart y ajuda. Ets més home del que'm creya, y me n'alegro, qu'aixís

ab més gust t'axafaré'l cap á la vensuda. Are no més te dich que fassis memoria de tal día com avuy.

Son cayent de veu tenia tot el to autoritari de son genit despreocupat y resolut. La profecia va saltarme dels llavis.

—¡Acabarás bandoler y de mala sanch! te veig l'estampa!—vaig cridarli—que'l qui comensa per lladre d'honres poch li costa de ser lladre de cabals!

Ja ni'm sentia; sense tombar el cap s'enfilá llisera amunt gesticulant com un orat. Encara una vegada més aquell nat del dimoni tingué prou ascendent sobre mi pera detenirme l'acció, deixantme clavat, com ull prés per un no se que de diabólich que semblava sobreixir de sa persona.

MARIAN VAYREDA.

RONDALLA

Una Vella contava una rondalla:

*—Una vegada era una Princesa
fila d'un Rey d'innumerable regnes.—*

Y la vella era pobre y afamada.

*—Una vegada era una Princesa
ab galdas suaus com gessamins y rosas.—*

Y la Vella era lletja y arrugada.

*—Una vegada era una Princesa
que tenia cent damas y cent patjes.—*

Y ella a casa hi tenia sargantanas.

*—Una vegada era una Princesa
alegre com el riure d'un infant.—*

Y la Vella era trista y endolada.

*Y queyan borrallons, y era nit fosca
y s'acabava l'última fusada;
y la Vella arraulida, tota sola,
se va morí contantse la rondalla.*

ANDREU HOLSTROOM.

(Traduhit per O. J. E.)

*Es baxada avall anant a la plana,
es baxada avall, y quin bo que fá!
tot saltant no perdís la rosa galana,
mira que no't caiguin las flors del faldar.*

*Es baxada avall, fresca minyoneta,
posa el peuet blanch sobre'l prat florit;
marca ta petjada damunt de l'herveta,
iy quin vert tan tendre, tan atapahit!*

*Tot baxant avall, has perdut les roses,
baxada per vall, qui les trovará?*

*Mes belles les tenen tes galtes hermoses,
qui pogués cullirles del teu roserar!*

*—Es baxada avall, et sents fatigosa,
sobre'l prat florit, si vols reposar?;
la planada es verda, la llum es hermosa,
tos llavis son rojos, tot fets per besar.—*

*—Prenne de mon pit una rosa vera,
n'hi tret les espines, no t'hi pots punxar,
mon llavi floreix; som a primavera
y es font de la vida; vinen a buscar.—*

*—Panteja ton cor y ta boca alena,
s'han marcit les flors dintre'l teu faldar.—*

*—No hi fa res mon be; fes cullita plena,
allá hon s'han marcides amor granará.—*

*Es baxada avall, quina neu tan blanca!
el vent es tan fret que fins fa plorar;
no's gronxa una fulla endalt de la branca
y els xiprés fan signes a dins del fossar.*

*No es baxada avall, es alta valsera,
y al fons del abim la mort va cantant,
somovent sa dalla d'avant en derrera,
guaitant en la fosca, fit a fit mirant.*

*No es camí de goig ni camí de vida;
dessota mos peus, re noch pedruscall,
es esquerpa fossa sens llum definida;
mon amor es morta, no es baxada avall!*

14 Abril 1901.

*Aura qu'arranques en la pineda umbriua
un crit d'angoxa acondolit, plorós,
¿hont va'l sospir de ta cantada amiga
quan per l'espai s'esfuma y queda fós?*

*Perfum qu'exalen marjades y rieres;
bellas ideas que vaguen murmurant;
radiants imatges de lluissors primeres;
¿ahont s'en volen, que cerquen, ahont van?*

*¿En quin esprit armonich, de poeta,
conjunctes totes s'ajoquen á fer niu?
¿quin raig lluminich llambrega y fa de mèta
a la canturia d'un eternal istiu?*

*¡Flama ruhenta que Heros llampegueja
del fret llevant als boscos de ponent,
qu'en les nits fosques com los estels blaveja
y fa qu'els cors, de joya, es van fonent,*

*d'hon vens?, d'ahont? d'aquella fornal mare
farga incansable del infinit amor,
laboratori sublim hont se prepara
lo gesto inmens que sembra la llevar?*

*¡Lo cor estéril y l'anima oprimida,
los pedruscalls hermòts de mon voltánt,
vull calcinarlos en la fornal de vida,
vull veurels tendres, florits y llavoránt!*

1903.

Sonet

*Ditxosa tu! cent vegades ditxosa
que vivint lluny de la miseria vana
y la mesquina enveja rancuniosa
no sents son baf impur; ets tan llunyana!*

*En esta vall de lluyta fatigosa,
a qui dú un bell esprit d'idea sana
y enlayra una bandera tremolosa
ab devisa lleal, franca y humana,*

*l'escorsó enverinat, reptil innoble,
ferint traydorament, l'inutilisa
y's fa suprem als ulls velats del poble*

*que li cedeix l'invent de la devisa!
Ditxosa tu que vius extasiada
celatje enllá, del mon tan allunyada!*

ALEXANDRE DE RIQUER.

La Bona Fada

ON Ramon Dureta Valero, el tercer o quart d'els cinch llegats de la molt noble familia Dureta de Calabrix, de fadrí havia folgat y trunfat com cap altre donçell del seu temps, més com un dia fos vensut per l'amor, junyí de bon grat la seva sort a la d'una gentil y bella joveneta d'antich llinatge, tant pobre com ell. Passades les noviances,

veient que no podíia lluhir y gastar com abans, per trobarse sens ofici ni benefici y amb pochhs bens de fortuna, resolgué abandonar la ciutat y retirarse amb la seva esposa a-n el vell casal de Malbosch, possessioneta que li havia tocat en heretatje, en el fons de la montanya. La casa, encara que crivellada y negrosa, tenia traça de castell; mostrava un escut d'armes sobre la porta, finestrals toscament esculpits, retxats de ferre y una torreta mitx esbucada a un costat, sens mancarhi solls, pahisses y porxades p'els voltants. Estava demunt un puitxet entre sementers y rotes de sembradura, més enllá venían les pletes de garriga, bosch y pinars ombrívols y més amunt rocam pelat y grís, amb qualche mota de caritx, fins en el cim de les altes montanyes. Hi havia tot just pastera per la casa y un hortet, a la vora del torrent, qui donava fruita y hortalisa pel consum del lloch, sent el bestiar la treta més important, puig no baixava de cincentes lliures contanthi la llana y el formatge.

Sis anys feia que'l noble matrimoni hi vegetava, sens que l'amor, ni els infants, ni la costum haguessen arribat a omplir el buit de la soledat, quant va morir quasi de repent l'estimada esposa al dar a llum la derrera de ses filles, na Dolça, ben volguda. Llavors el pobre pare, aclaperat y trist, sentí el desig de fugir d'enmig de les ombrívols montanyes; però havent meditat durant les nits d'insomni lo que més li convenía, se decidí a seguir visquent en aquell humil palau, amb les tres filles que Deu li havia dat, entre cabres, porchs, bous y ovelles, servintli els pastors y porquers de criats y escuders. Seguí fent com abans la sossegada vida pagesívola: veia conrar els camps, segar els sementers y pasturar els ramats per les garrigues; sovint caçava y els diumenges y demás festes de guardar tenía a l'olla perdiu o llebra o al menys un colomet de la torre del casal, els altres dies, per tot menjar, llegum y verdures amb porch salat; les vetlades de l'hivern lletgía sabudes vides de sants, viatges de conqueridors o histories d'amors y encantaments, y així passava les hores, forsosament conformat amb la seva sort, però veient les coses més grises a mida que'l cap hi tornava. De tant en quant, en moments de tranquila soledat, assegut a l'ombre del vell noguer, mentres mirava la mar llunyana y bla-

vosa pel coll del frontier serral, anyoradís girava els ulls del pensament envers d'els jochs, goigs y festes de la joventut. A voltes se condolia de la dissort de ses filles estimades.

Feia prop d'un quart de sigle que durava aquell voluntari desterro quant, un día del començament de la tardor, va enllestirse amb ses millors robes, tretes dels fons de l'antiga caixa de morer, per anarsen per feines a la ciutat. Mentres el pastor li ensellava el cavall somerer, negre y espriu, va entrarsen a la cambra aont brodavan y cosian les seues filles, per despedirse. Besantles una a una a-n el front, las va dir:

—Filles meues, que voleu que us duga de la fira de la ciutat?

La major va contestarli:—Duime, si voleu, un anell d'or amb un brillant.

La segona, li comaná, uns oreyals de perles fines.

—Y tu que vols?

—Jo voldria, si vos plau, diu na Dolça, una rosa blanca com la neu.

Y son pare somriguent li va respondre:—La te duré. Adeu filles, qu'Ell vos guart y a reveure. Sortí a la clastra, s'encualcá (1) airosament y va partir.

Abrassades les jovenetes, com les tres Gracies, el miraren allunyarse fins que passades les rotes de sembradís, sen va entrar per la Barrera d'el Corp dins l'espessura de bosch y el perderen de vista. Consiroses sen tornaren altre volta a treballar y despres d'haver resat el Sant Rosari y un enfilai de pare nostres a-n els Sants de major devoció, mentres seguían la costura, callades y amb el cap baix, ¡qui sab si somniavan boirosos desigs del cor que per ventura mai arribarían a gosar en aquella soledat!

Tant bon punt com el cavaller fo en lo boscatge seguí una estona per la vora del torrent, s'enfilá llavors fent revolts cap a un escollat de la montanya y devallá a un altre comellar estret y llarch, sens deixar mai el camí de ferradura pedregós y tort, obert per les petjades d'els vianants y solament empedregat y molt llenegadís en els rosts. Deixant anar el cavall a son voler, va entregarse a sos pensaments; repassá una per una les commandes de ses filles, les compres que havia de fer, el bestiar que li convenia vendre o baratar y els parents y amichs que volia visitar en la ciutat.

No feia gaire que havia pres a ma dreta del camí per una dressera qui's capficava fins el fons del comellar per entre l'espessura de romanirs, alaverns, tamarells y moltes altres especies de mates y herbes aromátiques, qui cubrían la terra de verdor, sota l'espés ramatje d'alzines y pins altíssims, quant li va distreure el pensament la bellesa del paratge, la suavitat y frescor de l'aire, la dolça quietut de la fondalada, la claror somorta y cernuda p'el fullatge, els raigs de sol de color d'esmeragda o groguenchs de polcím blavis filtrantse aquí y allá per les clarures, la ramor de l'aigua entre el pedreny de la torrentera, el cant planyívol d'els aucells al acabament del día, els tons infinits y lluminosos de les rames y fulles d'els arbres ferides pel sol que no deixavan entrar, del pís grisench, morat y tou, de les soques grises amb clapes negroses, d'els penyals y piters cendrosos y roigenchs, de les herbes seques, rosses y daurades, de les plantes y mates verdes, enfosquides y apagades o brillants y lluminoses y de les flors y fruites diverses de grat olor. Lo que veia y sentia li dava consol y dolç ben estar, més al punt y sens causa coneguda va mudarse aquest sentiment en dolor y tristicia

(1) Cualcar, cavalcar.

La vall s'enfosquía depressa. El sol acabava de tombar mig amagat entre l'espessa y cendrosa nuvolada precursora de próxima tempestat, quant el cavaller se va temer qu'havía esgarrat el camí y per cap estil del mon sabia andevinar aont se trobava. Les ombres de la nit s'estenían per la fondalada, els arbres s'amaravan de fosc y en el cel, ennuolat y negrós, no hi lluhía cap estel. Passada una estona de sorda quietut, el vent començá a bufar amb força, atupant y retorcent les rames y branques d'els arbres y fent volar, com si fossen aucells, fulles y herbes, entre axordadors jamechs y giscos de monstre furient.

Les primeres gotes calentes y grosses pegaren per la cara a Don Ramon; depressa va embolicarse amb l'amplá capa de burell, y al punt va caure forta ruixada.

El temporal aumentava: dins la negror de la nit vergues de llamp flametjant, exint d'els negres nuvols lluhían seguit, seguit, per entre el brancam d'els arbres, ferint de mort allá aont tocavan; sobre un cingler s'hi descobría un redol de pinotells encesos, fent una gran fogatera de fum y flames qui aumentava les negres y espantoses tenebres del voltant; odulaba la ventada més furienta per moments y l'aigua binbolletjant, bruta y rogenca, saragaiava depressa cap els baixests.

El cavall, cansat y tremolós, caminava poch a poch, fumetjant amb fort panteix; y el pobre cavaller ajupit y aferrat a la sella, banyat fins a la pell y amb el fret an el moll d'els ossos, trobantse vell y sens forces recordava el temps llunyá en que lleuger, valent y fort, era el primer en les cassades, carrussels, corregudes de llançes y torneus. Aixó el dugué a recordar les hores perdudes de la juvenesa, ses amors y casament y el seu orgull qui l'allunyá de la ciutat per no doblegarse a la lley santa del treball, la vida trista y resignada de sa muller en el castell, les filles soles, desterrades del mon, sens aimadors ni pervindre y considerant amb esglai sa mort próxima sens penitencia ni perdó, s'omplí d'angunia y tristesa el seu pit y ploraren amargues llágrimes aquells ulls que fins llavors tenía sechs la vanitat de Lucifer. Sens poder gitar aqueis pensaments qui augmentan sos traballs y dolor, amb humil rendiment gira la vista a-n el cél invocant a Jesús y a María, y diu: «¡Obediencia per pahor no redimeix com per amor!» Febrós y atribulat mira al entorn cercant refugi y de pronte colombre dins l'espessura un llumet groch molt llunyedá, qui devía ser de qualque caseta o ranxo de carboner. Tot-d'una s'hi encamina frissos y plasant.

El temps continuava carragat y amenaçador, però no plovia, ni el vent xiulava pel comallar, com si dormís o descansés el temporal, del que tan sols arribava la remor y el bramular llunyá. De moment gran resplandor de claretat va enlluhernar lo cavaller. Sobre el seu cap esclatá el tró qui redolá fent tramolar tota la vall, va escamparse infernal olor de sofre y banyam cremat y de repent lo mesquí caigué esmortit del cavall.

Seguí el bon cavaller son camí, camina caminarás, més en lloch d'acostarse a-n el llumeneret desitjat, par si sempre seu allunyés.—«¡Oh, llumet blau, diu, si a Deu plau, aont tu ets jo arribaré!»—Quant la campana d'un convent de la planura tocava la mitja nit, hi arribá rendit y mort de cansament.

Va esser una barraqueta de carboner. Acostantse a la porta de tronchs y branques va tocarla amb les potes del cavall.

—¿Qui es? diu una veu.

—Gent de be, contesta Don Ramon. Obriu per amor de Deu.

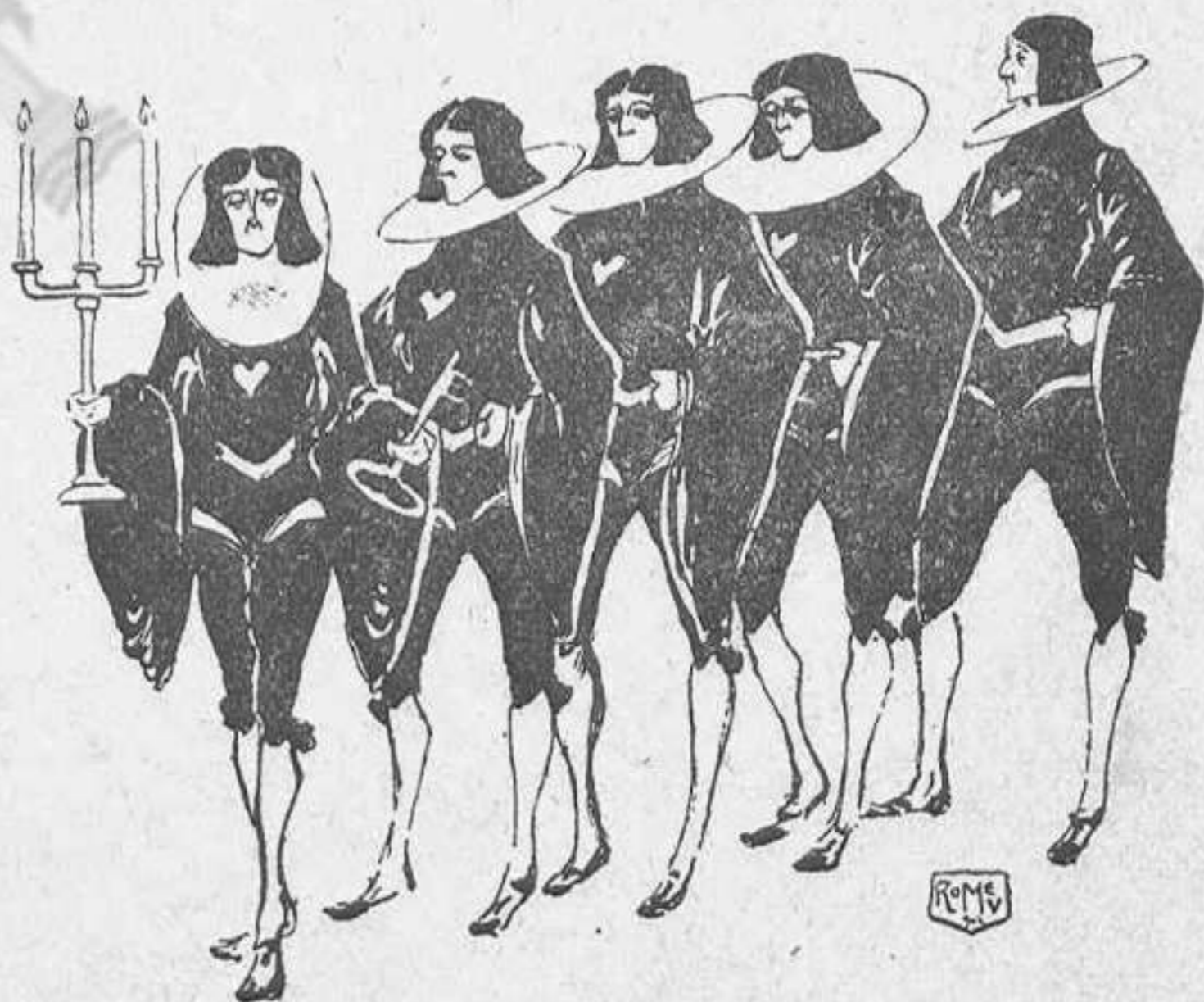
S'obrí la porta y descubreix un gran palau esplendent de bellesa y majestat.

Comparegueren dos escuders y altres criats, el saludaren baixant el cap en reverencia sens dir un mot, s'hi atancaren per ajudarli a baixar del cavall y en signes el pregaren perque entrés en el palau. Va pujar els set esglaons de l'ampla escala de marbre blau amb arrambadors de coure roig y un valent lleó de bronze a cada costat y va trobarse dins l'onat vestíbul que voltavan sis columnes d'alabastre, sostinguent un cimbori de pedres fosques y fustes mates y oloroses, formant amples finestrals de vidres térbols, per dar entrada durant el dia a la llum cernuda y grisa. El trespol era de pedra viva armolada de la color del tabach y les parets amb estucats esgrogahits com el blat sech. Per entre les columnes s'alçavan belles estatués d'els deus majors de la Grecia y sis grans llanties de llautó brunyit donavan suau claror, aromatisant l'aire amb l'oli que cremavan.

La segona de les sales, rectangular y espaiosa, era d'estil pompeyá. A cada banda s'obrían tres portals d'altres tantes cambres, més el d'entrada y el fronter en els capsals. Per aquest, qu'estava obert, se descobrían un sens fi d'aflerades estancies, fent agradós llunyedá, feblament iluminades amb aranyes, salomons, llanties y altres llums apropiats; devant els portals hi havia ríchs cortinatjes d'estam molt fi, brodats de sedes de tots colors, sospesos de llançes y anelles d'or; y en els panys de la paret, pintats amb gracia y art, distints passatges de l'Odisea. En el sòtil que aguantavan delicades columnetes de pedra vermellova mig transparent, la redona lluern cenital; y abaix d'ella, sobre el trespol de marbre gris, un brollador d'aigua claríssima, de la que exían per entre les fulles amples y verdes belles floretes d'azucena y altres de lliri blanch.

Era el moblatje no menys rích y de bon gust. Amples cadires de repós, amb bufets y tauletes p'els costats, canapés, coxíns y catifes orientals, una arpa polsosa y un llahut discordat y sobre peus, sócols, columnetes y armaris, airoso gerres, ánfores y copes y artístiques estatués de deus y Cessars, gladiadors, monstres, feres y ninfes, uns de bronze, altres de fanch, fins d'or y de plata y moltes de marbre, moradors sens veu ni vida, callats sempre, com les cordes d'aquella arpa, drets y muts com els criats.

Impossible es contar tot quant va veure. Seguían sales, corredors y cambres, temples, rotondes y teatres, clastres, escales y galerías de distins ordres purs y mesclats. De tot hi havia: grech, egipci, hebreu y siriach. Un saló mig-eval del mes pur gotich, amb ample cadirat y alta xemeneya de rica talla de roura y noguer, com les pilastres y les cornises y fins el sostre, masell tot d'áligues, ceros, llaons, serpents y altres capritxosos animals, per entre flors, eures y fulles de diverses plantes, amb gran art entremesclat.

Un pati bisantí d'arcades baixes, amb una capella románica en el fons, recullida y quieta com els sants rígits d'els altars y els pintats de vius colors en els vidres d'els finestrals.

Per l'altre ala del palau, salons del renaixement, cambres estil de l'Imperi, dormitoris y alcobes ahont se confonen el plateresch y el barroch y les formes classiques amb lo modern, formant nous órdres, richs, suntuosos y esbojarrats.

Dins cada cambra hi havia els corresponents criats, amb calçó curt, llibrea de seda amb galons d'or y perruca blanca enfarinada, com era usança en les cases nobles de la Ciutat. Quant passava el cavaller respetuosos s'inclinavan, mentres un molt ben plantat, amb una clau en la ma com a símbol del seu cárrech, el guiava devant, devant.

Amb ell va atravessar dos patis tranquils y misteriosos, amb arcades de ferradura, retjoles de lluhents colors per les parets y sorollosos brolladors de perfumades aigues per entre la verdor d'els tarongers; y va seguir per no se quantes sales adornades amb complicats mosáichs y pacients dibuixos daurats y policromats, amb inscripcions y cifres en la llengua d'els alarbs, fantasiades reproduccions de les anyorades joyes que'ls moros varen deixar en les ciutats andaluçes quant foren llançats p'els cristians, fins arribar a uns riquissims y enervants banys arábichs. Tot estava preparat: servidors negres, quasi nuus, esbelts joves nubians, al treurel de l'aigua tebe aont l'havían entrat, l'ungiren amb angüents y essencies de nardo, jasemí y mil flors y el vestiren amb riques robes, com les que usen els sultans dins els serralls.

Mentres el perfumavan y el vestían D. Ramón tingué el pensament de que sem blants maravelles sols podían ser obra de bruixería per lo que, sent com era un vell cristiá, deuria intentar deslliurarsen; però trobantse aglassat y retut d'els treballs passats, y veient que tot lo succehit era en son profit, resolgué dexarse guiar per la fada qui'l tenia encantat, mentres durés l'encantament.

Despres del bany el criat de la clau va acompanyarlo al menjador, ahont trobá taula parada, amb vaxella d'or y argent y moltes castes de viandes agradoses al paladar, ben compostes entre flors, pastes, conserves, confitures y vi blanch, negre y daurat.

Acabada la colació va arribar l'hora anyorada de descansar. Els camarers ajudaren an el cavaller a despullarse y a pujar a l'ample llit salamónich de plata sobredaurada, colcat en mitj de la cambra més suntuosa del palau. Desvetlat va revolcarse bona estona, pensant en ses filles y en Malbosch, abans de tencar els ulls y adormirse, prou in-tranquil y enutjat.

L'endemá de bon matí, despres del bany y de la saborosa parva, va recorre, curios altre vegada, les sales y patis, corredors y cambres, admirantse d'aquell art merevellós y trobanthó tot més rich y brillant vist á la claror del día.

Resá breus moments dins la recullida y fosca capella bisantina, y al sortir, trescá més encara. A la fi, trobantse desenfeinat y sens cap persona amb qui parlar, devingué anyoradís y trist, com sol estarhi el presoner, y per mirar a fora va atañarse a un finestral, d'ahont descubrí un hermós jardí qui s'estenia p'els voltans del palau veient les flors se recordá de la comanda que'l día abans li havia feta sa filla Dolça. Tot-d'una va baxarhi en el jardí y el trescá ab gran esment per tots costats, cercant pacient entre les flors la rosa blanca, sens que ni tant sols una poncella pogués trobar; ja dava per per-

dut el seu afany, quant a un recó, mitj oblidat entre els betsers, hi destrià un roseret qui en tenia una com la neu, del tot badada y fresca encara de la rosada.

Va cullirla, espinantse per les mans, y de repent, del tros de capoll plorós que quedava en el roser, va sortir una serpent molt faresta, de color clapada de negre y terrós y enrevoltantse a-nel tronch alçá el cap ample y planer amb els ulls brillants y la llengua bellugadissa, com a fitbló o llanceta qui va a clavarse, va dir amb veu dolorida a-n el cavaller: «¡Qu'has fet?—T'has cercada a dissort! Si dins tres dies no m'has duit una de tes filles, de repent tu morirás, com la flor qu'has arrancada.»

Y per encant va despareixer la serpent. El cavaller romangué ambadalit y retjirat, y ple d'angunia sen va tornar a-n el palau. El claver va companyarlo fins al portal, aont trobá el cavall aparellat, s'hi encualcá y va partir.

Al arribar, entrada de nit, a Malbosch, va abraçar conmogut les seues filles y reunintles dins la cuína a la vora del foch, despres d'entregar a Na Dolça la rosa blanca promesa, les va contar fil per randa tot lo que l'hi havia succehit en el palau encantat.

Passaren dos dies y al arribar el tercer aquell pare malhaurat digué á ses filles: «¿Quina de vosaltres vol anarhi a-n el palau de la serpent pera salvarme la vida?»

—La major va dir: «Que hi vaja Na Dolça que'n té la culpa del vostro mal.»

—«Sí, ella es la que hi ha d'anar» digué la segona.

—Na Dolça respongué: «Jo hi aniré de molt bon grat per deslliurarvos; y perdonau la vostra filla si us ha enutjat.»

Llavors tot foren abraçades, plors y besades de les germanes.

Camina, caminarás pel camí de ferradura y per la dressera del barranch, el pare cualcant devant y la filla a les anques del cavall, sens parlar una paraula arribaren al palau, s'obriren les portes de bat a bat, hi entrá Na Dolça y el seu pare, desconsolat y trist, sobre el cavall seu va tornar.

Enrevoltaren la donçelleta belles cambres, fentli capades y reverencies, més sempre mudes y callades com els criats. Atravessant sales y cambres la manaren a-n el bany, la perfumaren y enlestiren amb robes fines de molt de preu, li serviren confitures, fruites seques y altres esquisits manjars, y llavors se retiraren deixantla sola amb sos recorts.

Sentí remor, llenegadissa, pel trespol, un xiulet fluix, ben conegut y al punt va veure devant ella la serpent.

—«No tengues por, va dirli aquesta, som ton amich y protector en el palau y voldria serho per sempre a-n aquest mon.—Si t'anyores, en el mirall que tens frontier veurás la casa de Malbosch, tes germanes y el teu pare ben volgut.»—Y onetjant va retirar-se per les sales del palau.

La cambreta de Na Dolça era de color rosat, el llit de nacra y els mobles de plata fina esmeltada, tapisats de domás rosa, com les cortines y el cobrí cèl.

Be passava les diades resant, cosint y brodant, si no fos que s'anyorava en aquella soledat; sols la distreia contemplar, de tant en quant, en el mirall encantat, el seu pare y les germanes en el casal de Malbosch. De tot-d'una ploraren per s'ausencia les germanes, llavors poch a poch prou se varen consolar y més tart les veia enutjades de fastidi y mal humor y fins les sentia agraviant el seu pare amb paraules rencoroses. Aquest

cad'any més trist y abatut, anyorava com sempre la Ciutat y amb angunia y dolor recordava la filla més amada per culpa seua reclosa, per sempre, dins un palau.

Cada día durant el temps del dinar comparexía la serp pera consolar Na Dolça y distréurerla donantli agradosa conversa; unes vegades li contava histories interessants, altres rondalles d'enginy y gracia, a voltes li recordava sa juvenesa, les alegríes y les festes de Malbosch y en veu més dolça, fins l'etsisava, parlantli de l'amistat y del amor.

Un día la serp no va presentarse en tot el temps del dinar y tampoco va compareixer l'endemá. Na Dolça concirosa y triste l'anyorava de tot cor, més recordantse que'l seu pare va trobarla en el jardí al cullir la rosa blanca, partí depressa a cercar el roser de sa desgracia. De lluny n'ovirá un esgrogahit y mustii, mig amagat entre l'herbey; si acosta temorega y ¡oh dolor! descubreix per entre les fulles la serp sens vida. Veientla morta enrevoltada pel capoll sech, la joveneta s'inclina per contemplarla y en el instant en que ses llágrimes banyaren la pell lluhenta del reptil, va sorgir un gentil jove de rossa cabellera, vestit de seda y or, él qui agenollantse a-n els peus de la donçella, ses amors li declará, diguentli: «Dolça bella; aixó era un conte poderós y rich a-n el que una fada va fadar convertintlo en serp clapada y faresta. Per acabarse l'encantament l'havía d'estimar una fadrina de bon llinatge; escoltantla cada día a la fi l'estimares y jo al punt vaig quedar lliure. Ara estimem tal com som, viurem junts sempre com a bons casats, y si't plau, trescarem amb ton pare y tes germanes, de palau en Castell, de poblat a montanya y del Camp a la Ciutat.»

La joveneta sens dir paraula li va llançar dolça mirada y empagahida, al baixar el cap, va quedar fermada entre els brassos del amat, com lleugera papellona dins les fulles d'una flor.

El día despres del temporal dos carboners quí de bon matí sen anavan a la seua sitja per la dressera del comallar, d'un tros lluny destriaren en mig del viarainy un cavall mort per qualche llamp durant la tempestat de la nit passada. Al acostarshi oviraren un home estés, mig engrunat pel cavall, veient qu'era el senyor de Malbosch y que venturosament sols estava acubat, li rentaren la cara amb aigua fresca, el posaren sobre l'ensellament d'un ase que manavan y el trasportaren amb molt d'esment a la casade la possessió.

Quant a-n el bon senyor li passá la basca, refet y animat amb el ví ranci y el brou de gallina que li havían fet pendre, obrí els ulls y va trobarse dins la seua pobre cambra de parets emblanquinades, sobre l'ample llit d'alzina, baix del Cristo de coure y de les velles estampes de Sants. Mirá a l'entorn y descubrí les seus filles ploroses y atribulades, a les que va consolar amb paraules carinyoses. Llavors poch a poch va anar fent memoria de lo que li havia passat, realitat y somni, y tot les ho contá sens dexarhi cap detall, acabant així: «aixó es un avís que Deu em dona per castigar me superbia y vanitat, aprofitem l'ensenyança que conté, que sempre es bon temps per esmenar el camí errat.»

* * *

Un mes despres Don Ramón Dureta Valero de Calabrix vivía amb les seues filles en la Ciutat, a una casa arrendada, modesta y neta, fent de mercader de besties. No se torbaren les seues filles a casarse amb botiguers y menestrals que vivían del seu art, y el mercader ja molt vell, passetjansa en les hores de bon temps o a la vora del braser a l'hivernada, sovint contava a-n els seus nets la rondalla de la Rosa blanca de lo palau encantat.

JOAN ROSELLÓ.

De Son Forteza d'Alaró.

Sa madona jove de Son Albertí

S'any de sa neu moriren els amos veys de Son Albertí, quedant tot sol a sa possessió es seu fiy, un estornell de devuit anys, esburbat y poch corregut, qui havia de nom Biel.

Es bergantell començá a anar cada vespra de parranda pels carrers y tavernas de la vila, y de tant en quant a morruquetjar ses atlotes.—No's torbá gaira a casarse amb Na Catalineta, sa fiya de mestre Nofre s'aubardaner, qui si no duia dot, no li mancava guapesa y si no tenía gran amor an En Biel, l'hei feia veure, amb lo que trobava que ja n'hi havia prou.

Qui a ella li agradava de bon de veres, y no convé dir que l'estimás, perque ses payones no més saben xuclar de flor en flor, era En Lluís de s'Estany, s'amich d'En Biel, un jove qui havia començat per estudiar de capellá y era surtit un bandereta desenfeinat, fauto y etlegant, borinot qui sempre feia es mateix cant a ses atlotas y no's deixava agafar mai.

Quant En Biel va parlar de casar á Na Catalina, aquesta sensa pensarhi gens ni mica li va dar es sí, compreguent que no hi havia rés que fer amb En Lluís; que per Sant Joan havia cumplit els vint anys y já no era hora de perdre temps esperantne un altre més a gust; y sobre tot, que amb En Biel comandaría y aniría de les seves.

Ja feia devers mig any qu'erán casats quant en Lluís va anar a passar una temporada a Son Albertí. Un capvespre els dos amichs surtiren a cassar per sa pleta, recorregueren gran part de sa garriga, engassaren un parey de cunills de canonge y a la fi retuts y cansats s'assegueren devall un pí en es vessant d'un turonet.—Mentres n'Murta, n'Diana y n'Pastora rastrejavan per ses matas, betzers y fanassos, fent ravolts y anadas y vengudas, ells conversavan de ses qu'havían fetas anant de vega per la vila.—De pronte En Biel va dir: «Som estat ben venturós; Na Catalina m'es surtida de lo més fanera y endressada y m'estima tant que no sap que ferse per tenirme content».

—«Ja hei vas errat.—No'm costaría gaira pena ferte veure que t'enganya.—¡Es com ses altras! ¡Totas son falsas y trapaceras!»

—«¡Regoma! y ara que dius?»

—«Lo que sents; y si ho vols tocar amb ses mans, fe lo que jo't diré y llavors sabrás qui es ella.»

—«Axó es conversar de fadrí y per ventura de picat! Veiem; ¿digues qu'he de fer, tu qui sabs tant!»

—«En arribar a ses casas fingit malalt, queixante molt ferm de mal de ventre.»

—«Y res més?»

—«Res més per ara.»

Era un diumenge; sa criada se'n era anada a romandre a ca seua y no hi havia cap missatge a sa possessió; tots sols s'hi trobaban Na Catalina y els dos amichs.

Tot d'una que aquests foren en el portal forá En Biel se posá a gemegar de lo millor.—«¡Ay! ¡ay! aquessa panxeta meua; jo no sé que tench; ja está fet de mi; ¡Ay! ¡Ay! Deu meu; jo no arribaré a demá dematí!»

Sa madoneta quant el sentía amb aquells gamegs no sabía que ferli y li corria derrera d'un cap a s'altre de sa casa, diguent:—«Peró que tens?—Ja es ben segur que qualque cosa t'ha caiguda malament! ¿Vols una mica d'herba lluisa?—¡Bonjesuset que no sia res!»

Es cap d'un poch, amb bones paraules el ginyaren a colgarse. Llavors aquella esposa carinyosa, seguint es consej de s'amich, resolgué matar depressa una gallina per fer un bon brou y esperar l'endemá per avisar es metja, suposat que ja començava a fer fosca.

Tot d'una Na Catalina y En Lluís partiren a cercar sa gallina. Es quarto d'es malalt estava en es fons de sa cuina y tenía una finestra qui pegava devora es galliner, a s'altre banda de sa casa. En Biel va sentir sa seua dona qui deia:

—«¿Justament havías d'agafar aquesta qui comença sa posta?»

—Idó aquesta farà bon brou; va contestarli En Lluís.

—¡Tocal deixa-la anar y mira si aplegues aquella qui cloquetja.

—Catalina, no vas bé. Es brou de lloca encara li farà més mal de ventre an En Biel.

Peró ella no l'escoltá y embolicant sa lloca per ser camas y pes bech perque no escainás, s'en va anar tota remolesta cap a sa cuina.

Mentres feian es brou, es malalt no s'aturava de gemegar, demanant, per amor de Deu, que n'hi duguesen un poch, a veura si li passaría aquell dolor tan rabiós. Encara no estava mitx fet y sa dona ja n'hi va donar una bona escudella; peró tot d'una qu'En Biel n'hagué presos uns quants glops se posá a gemegar més fort, li sobrevengué com un atach d'espauma amb sabonera per sa boca y en breu temps va torse es coll y quedá estés demunt es llit.

—«¡Punyema; repunyema!»; digué En Lluís a Na Catalina. «Peró, Deu mos quart d'un ja está fet!»—Surtí an es portal de sa casa, mirá una estona al cel estrellat y va afagir:—«Per mi ja es devés mitja nit; heu trob massa tart per anar a la vila á ferho sebre an els parents; ja hei arribarém demá dematí en avisar els veinats. Sobre tot; tu ets sa qui ha de dispondre lo que s'haja de fer.—Ell m'havía dit un munt de vegades que tenía testament fet y que tot t'ho deixa. Me pareix que lo primer es apareyar sa robaper vestirlo.»

Na Catalina, un poch estorada, va obrir uns quants calaixos d'es cantarano y va comensar a treure pessès de roba; peró totas les trobava massa bones per posarleshi, suposat que tant mateix s'havían de pudrir dins sa fossa.

—«Tiral; que s'en duga sa mudada nova»;—va mermular En Lluís a mitja veu. Ella va fer com qui no sentirho, y, triant, triant, acabá per escuhir sa roba més veyá.

Mentres Na Catalina cercava sa vestidura, tancava ses caixas amb clau y adesava es quarto, en Lluís aguiava es sopar. Quant tengué ses sopes fetas, la va cridar y tots dos se posaren en taula devora es foch de sa cuina, no molt lluny de s'alcova d'es mort. Abans de pegar sa primera cuyerada passaren un parenostre, y sa madona es temps que'l resava, se posá a fer sa plorínya.

—«Ja plorarás demá qui hei haurá molta gent», li digué Lluís, y ella s'aturá en sech.

Menjant, menjant parlaren d'una cosa y de s'altra y a la fi en Lluís li va dir, returantse com aquell qui no gosa; «mira com se componen ses cosas. En sab greu dirtho ara, però.....»

—«Digues, no estigues empagahit.»

—Idó si tant t'hi empenyas! Vuy dir que jo sempre t'he estimat y si abans no podia casarme amb tu, ara... mira com se componen ses cosas.

—Mal m'aufech amb aquesta bocinada, respongué ella, si no pansava lo mateix.

Al sentir axó l'amo jo no'n volgué sebre més y cansat de fer es mort, pegá bot d'es llit, va pendre d'un recó una escopeta veyá y surtí an es portal des quarto.

Quant Na Catalina el va veura, tot groch y amb sos uys flamejant, romangué estorada creguent qu'havia ressucitat, y se posá a senyarse depressa, com si fos el dimoni.

—¡Pulissona, més que pulissonal; jo t'he de matar,—cridava En Biel.

—No la matis qu'ella ara t'estimarà y farà bondat,— digué en Lluís fent sa mitja.

Llavors Na Catalina ho entengué tot y esclá mb un esclató de plors, mentres deia an En Lluís: «¡Dolent, mala animal; tot axó heu has fet perque no't vaig voler... No'l cregues, no l'escolts Bielet.....»

Aquest no hei veia de s'enfado y no sabia que fer. En Lluís, riguent de part de dins, tractava de calmarlo y es cá grinyolava, com si també plorás, al sentir els gemegs de sa madona jove de Son Alberti.

¿Totas son axí?

Lo trevall (*)

Amichs meus:

1. No he vingut eixa nit entre vosaltres pera ilustrarvos ab una conferencia lluminosa, sino pera donarvos compte d'alguns senzills fets, y proposarvos lleugeras questions. Prou he vist, massa he conegut la lluita per l'existencia entre nostra classe obrera, perque deixi de trovarme a gust, cridant de nou vostra atenció sobre las futesas de mos propis estudis; pero sobre tot aquesta nit, ja que'm trovo per primera vegada entre'ls

(*) Aquestas planas, son la traducció d'una conferencia feta per J. Ruskin a un Institut d'obriers d'un barri de Londres, que's trova avuy publicada en el volum titulat *The Crown of wild Olive*, junt ab altres conferencias.

membres d'un *Institut d'obrers*, en el barri ahont he passat la major part de ma vida, (1) desitjo que'ns entenguém mutuament, desd'are, respecte questions importants y graves. Tinch de mostrarvos mos sentiments, mas esperanças, al veure aquest Institut, un dels molts que ab el mateix fi, s'estableixen per sort tant a Inglaterra com en els demés països. Aquestos Instituts, preparan el camí a grans transformacions en el conjunt de la vida industrial, pero perque tinguin éxit, es precís que compenguém clarament las condicions, y sobre tot els límits necessaris d'aquestas transformacions. Cap mestre pot servir veritablement al progrés de la educació, si no coneix desde un principi, la mena de régim ab que deu subjectar aquesta educació al deixeble. Ja que se'm demana que vos parli segons vostra qualitat de «classe obrera», estich obligat, no faltant a la serietat ni a la reflexió, a indagar quin es, segons vostra manera de pensar, el fonament d'aquesta distinció de classes en el passat, y quin deu ser en l'esdevenir. Pera saber quinas distraccions, quina mena d'ensenyansas pot oferirvos l'un o l'altre, es precís que'ns feu compendre plenament, desde un principi, si penseu que la distinció establerta fins are entre'ls trevalladors y els altres, es no es pas ben assahonada. L'acceptéu tal com es? Desitjéu que's modifiqui? O penséu que'l fi de la educació siga l'eclipsarla permetentnos oblidarla per sempre més?

2. Deixéume que'm fassi entendre millor. Vosaltres y jo, anomeném a aquest, un Institut de «trevalladors», y la nostra comunitat a Londres, un Col·legi de «trevalladors». Ara bé; quina diferencia deurá haverhi segons vosaltres entre aquests diversos instituts y els instituts de «vagabonds», o col·legis de «vagabonds»? O ab quin altre nom designaré jo aquells, que'ls més felissos y els més sabis entre'ls obrers, no refusan pas d'anomenar las «classes altas» o «classes superiors»? Hi han evidentment classes superiors y classes inferiors? Fins a quin punt deu mantenirse sempre la superioritat de las unas y la inferioritat de las altres? Jo prego, a n'aquells dels meus ohidors qu'en la actualitat se trovin entre'l grupo de dalt, que'm perdonin lo que pugui haverhi d'ofensiu en lo que vaig a dir. No soch jo qui desitjo dirho, son veus que un día será forsós escoltar, a pesar del qui vulgui el silenci. Vosaltres sabeu de sobras, que no sou aquells a qui dirigeixo especialment lo que dich. Estich segur que la major part dels que son presents, coneixen llurs devers de caritat y els compleixen millor que jo mateix. Pero jo'm dirigeixo a personas que forman una classe sencera, en la qual l'erro, per no dirla falta de reflexió, no es per aixó menys terrible. L'error voluntari, no passa més enllá dels límits que la voluntat l'hi fixa; pero, cóm limitar l'error inconscient?

3. Permetéume donchs dirigirme a n'aquets trevalladors, y preguntarlosi segons llur opinió, que deurían ser respecte a n'ells las «classes superiors.» Responéume vosaltres trevalladors que sou aquí, tal com ho faríau entre vosaltres, francament; dieume com voléu que anomeni a vostres amos, a vostres patrons. Dech anomenarlos—creyéu que tindrè rahó d'anomenarlos—las classes vagabondas? Potser aixó vos plauría una mica, que jo no tractés atentament, però no parlaria ab cor sincer, atmetent en el curs de ma conferencia que tots els richs son uns ganduls. Faltaríau de cop a la justicia y a la prudencia, si'm permetéssiu dir aixó; pero entre tant aquets richs, califican als pobres de peresosos que treballan lo menys possible, o no treballarían may si poguessin.

(1) Camberwell, un barri de Londres.

4. Perque'l fet es que hi ha pobres ganduls, y richs ganduls, (1) pobres trevalladors, y richs trevalladors. Més d'un captaire es peresós, com si tingués 10,000 lliuras cad'any, y molts homes ab bona renta, estan més ocupats que son recader, y no's deturan per rés al carrer a jugar a bitllas. De manera, que prenent las cosas desde son punt mes enlairat, la diferencia entre trevalladors y dropos, com entre canallas y honrats, resideix en l'interior, en el cor mateix de las personas, en el carácter íntim del home en totas las posicions socials. Hi ha una classe trevalladora—forta y benhaurada—entre'ls richs com entre'ls pobres; y hi ha una classe vagamonda—débil y miserable—tant en els uns com entre'ls altres; y las pitjors equivocacions entre las dos classes, provenen de que per un trist contrast, els inteligents de l'una, (quina poca inteligencia en aqueix cas!), consideran ordinariament qu'els imbécils son els de l'altre. Si'ls richs trevalladors fixessin llurs miradas y sas críticas envers els richs ganduls, tot aniria bé a casa seva; y si'ls pobres trevalladors, fessin lo mateix respecte'ls pobres dropos, igualment aniria tot entre ells. Pero cadascú, busca lo que hi ha per censurar en l'altre banda. A un home de diners y que trevalli fort, l'hi xocarà molt particularment un captaire peresós; y l'obrer, pobre, pero arreglat, será naturalment intolerant, ab el luxu desordenat dels richs. Y lo que no es més qu'un indici sever en l'esperit dels homes justos de cada classe, degenera en un odi fer en els injustos; pero *solzament* en els injustos. Sols els malvats entre'ls pobres, miran als richs com a sos enemichs naturals, y desitjan el pillatge de sas casas y la repartició de sos bens. Sols els malvats d'entre'ls richs, parlan en termes deshonorosos dels vicis y poch judici dels pobres.

5. No hi ha donchs distinció gerárquica pera establir entre trevalladors y vagabonds, y d'aquells, es dels que solzament m'ocuparé aquesta nit. En quant als últims, separémlos desd'are de nostras reflexions; no son més que pest; lo que s'ha de fer d'ells, ho veurém un altre día. Pero també entre'ls trevalladors, hi ha distincions de classes,—distincions terribles, que pujan y baixan a tots els graus del termómetro infinit del sofriment humá, y del poder humá,—distincions de grans y xichs, de perdents y guanyants, que omplen tota la escala de las ánimas y cossos humans.

(Acabarà).

(1) Remarquem aqueix apartat. Jo quedo sumament atonit, al veure tanta gent faltada d'aquesta caritat elemental, que obriria sos ulls a la veritat.

Amorosas

*Si fos l'ayre embaumat que t'amanyaga
y esbulla tos cabells voluptuós,
si fos el somni virginal que vaga,
quan dorms, sobre ton front fantasiós,*

*Si fos el raig de sol que't dó'l bon día,
ó'l resplendent mirall del tocador,
á cada instant, cel meu, te contaría
un quiento passional que sé de cor.*

* * *

*Vers el cap-vespre, quan declina'l día
y'l sol amaga sa rogenca fás,
que cosas, vida meva, que't diría!
mes tu te'n riurás.*

*Ben baix, te contaría á cau d'orella,
lo que's diuhen els lliris á ton pas,
lo que mormura la mes blanca estrella;
mes tu te'n riurás.*

*Qu'es tan gran mon amor, ma fé tan viva,
qu'es etern... mes no cal, tu no'm creurás.
Y encar que'm cregas, despiadada, esquiva,
ab cara maliciosa sonriurás!*

* * *

*Perqué t'he vist gronxant entre tos brassos
el sonrosat fillet de ta companya,
els ulls has acotat tota confosa
y'l carmí ha colorat ta hermosa cara.*

*¿Perqué t'has esglayat, ánima meva?
...Al besar aquell nin, en qué pensavas?*

ARNAU MARTÍNEZ Y SERIÑA.

El Congrés Universitari Catalá

Gran ha sigut l'èxit ab que s'ha celebrat en nostra ciutat el primer Congrés Universitari Catalá, degut a la iniciativa de las societats escolars catalanistas. Si hermós ha sigut l'espectacle que durant els días del Congrés se doná per part d'aquell aplech de joves estudiants presidits pel coratjós Algarra, tant per la serietat, ordre y mètode que presidí aquelles sessions com per l'entusiasme patent en els congressistas, per tot lo que representa el bé de la nostra terra, més hermosa y més important trobarém encare la obra del Congrés si'ns detením a considerar la calitat de tot lo que allí s'ha fet y la verdadera transcendencia d'aquellas deliberacions y de las conclusions aprobadas per una inmensa majoría d'estudiants de tots els indrets de Catalunya.

Ja feya temps que'l desvetllament de nostra terra y'l ressó qu'aquest havia tingut en la classe escolar, reclamava la celebració d'un acte en que's fixés el pensament dels estudiants catalans y de tota la gent que en nostra terra's preocupa poch o molt del desdixat problema de la instrucció, y aquest acte no podía deixar de venir si's volía fer un'obra complerta en el mohiment desensopidor de las intel·ligencias y las voluntats de tots els catalans, dochs s'ha de creure que a Catalunya deuen referla més que ningú els intellectuals—no confondre ab els intel·lectuals de botigueta;—y perque la regeneració en l'ordre intel·lectual sía un fet, res mes necessari que procurar la organisació complerta en tot lo que a ensenyansa's referexi, contraposant axís nostra acció a la inconscient y anorreadora que exergeix sobre sos súbdits l'Estat espanyol en un ram de superior importancia.

Que nostra terra sab obrar y sab sentir, es cosa que ningú posa en dupte; fins els mes empedernits enemichs de Catalunya ho regoneixen al retreure l'estat brillant de nostra industria y las iniciativas de que, desgraciadament per'ellas, se veuen privadas altres regions d'Espanya; ho havém de regoneixer nosaltres mateixos jutjant ab complerta independencia de criteri, al veure com aquí se va arrelant cada día un art y una literatura que si no han lograt tal volta aquell punt de mira enlayrat a que'ls voldríam veure, se'ns presentan avuy en un estat d'exhuberancia y de progrés visibles que'ns aconhorta un bon xich dins del ambient social en que estám condemnats a viure; ho te de regoneixer tothom que's fixi en lo que es y lo que representa aquest vell poble que en l'història de tots els demés ocupá un día un lloch preeminent y que avuy retut per la desgracia, ha sapigut buscar en el trevall y el conreu del Art la confirmació mes esplendent de sas energías no mortas sino transformadas.

Lo que al poble catalá li manca es una intel·ligencia que guihi'l trevall de sos fills com estrella lluminosa que guiá als rústechs pastors de Bethlem, pel camí de la propia dignificació y del enlayrament de son esperit. Y a n'axó va dirigida l'obra del Congrés; a fonamentar las bases de lo que deuría esser l'ensenyansa en nostra Universitat autònoma; de lo que será demá quant tot nostre poble comprega'l camí qu'ha de seguir pera sa verdadera regeneració y nostres governants obrin els ulls a la llum qu'avuy se escampa en amplas bandadas de claror pels centres d'ensenyansa d'altres terras y d'altres Estats mes conscients.

Per axó el Congrés comensá per sentar la base de que la ensenyansa es una funció social; per axó allí d'acort ab aquest principi se defensaren y aprobaren ideas tan hermosas con la necessitat d'especialisar las carreras, la de suprimir la ridiculesa dels actuals doctorats, la de crear Universitats lliures y exercir la verdadera extensió universitaria, la de procurar que ocupin son lloch degut las ensenyansas especulativas. Y notis l'interés que despertá entre'ls congressistas, la discussió d'aquest últim tema, discussió que no pot anomenarse aytal, ans be convenció unánim de que cal donar excepcional importancia a las ensenyansas especulativas, especialment a la filosofia. Y com contribuí a l'atenció especial del públich, en aquest punt el treball llegit per l'Eugeni Ors, encarregat de la ponencia del tema y'ls elocuentes discursos dels esmentats mossen Salvador Bové y mossen Dachs, degá de Granollers, defensant respectivament las ideas de la creació de cátedras de Filosofia y Teología lulianas!

El treball del amic Ors fou un arrebatador *Sursum corda* llensat en mitj d'una generació materialisada y en mitj d'un segle practicament materialista; un lluminós raig de esperansa aclarint nostre horitzó emboyrat en excés pel fum de las xemeneyas, un estel brillant sobre'l front de la cendrosa que sols ha lograt elogis de sas *hidalgas* germanas per *su industria y su laboriosidad*.

* * *

El Congrés Universitari Catalá ab sas brillants sessions de llargas horas de durada que no agotaren la paciència d'un públich meridional, ab sas discussions fillas de la més bona fe y del entussiasme de la millor mena, ab l'exemple donat per nostres estudiants a pesar de tots els pesars espontaniament obtinguda, ab la cooperació de distingidíssimas personalisats, honra de la ciencia catalana, que han fet costat als escolars, ab tots aquells xardorosos aplaudiments no endressats a la fogositat dels oradors, sino propiament als conceptes exposats y defensats tots ells inspirantse en el mes pur amor a la terra catalana y en el bé de las intel·ligencias; haurá dexat res més pera las vinentas generacions d'escolars qu'el recort d'una cosa morta?

Enteném nosaltres qu'encare que'l Congrés no hagués fet més que concretar en bases escritas el pensament de la present generació verdaderament intelectual de nostra terra, caldría estar altament satisfet d'aquesta obra que ve a esborrar duptes y rezels y a treure del cervell dels estudiants la autonomia universitaria com una idea abstracta, determinant en principis concrets un ideal que ha d'esser tant més hermós quant més procurém acostarnos a son domini en el terreno dels fets.

Y encare que la realisació d'aquest ideal es llunyana sens dupte, entre'ls acorts del Congrés, alguns n'hi ha quina implantació immediata depén sols de la voluntat dels matexos que deuen estar més interessats en l'assumpte. Axís donchs no fora dificil que fos aviat un fet la creació de cátedras lliures de Literatura e Historia catalanas y de Dret civil catalá, si's procura dur a la práctica las conclusions en aquest sentit aprobadas. Tampoch fora dificil la creació a Barcelona d'una Escola Naval de Comers, d'acort ab las bases que pera aquest objecte el senyor Güell va presentar y dedicar al Congrés.

En quant a la realisació complerta dels ideals que aquest cop han definit els nostres estudiants en las conclusions del Congrés Universitari Catalá, res n'ha d'esser penyora

més segura que l'entusiasme que possin tots ells en la honrada defensa dels principis qu'avuy constitueixen pera ells lo que las Bases de Manresa pera'ls catalanistas en general, donchs es cert qu'ho alcansarán si aixís ho volen tart o d'hora, ja qu'al seu costat han de tenir a tots els fills lligíms de la terra ahont visqué y morí, com lluminós estel de la Ciencia catalana, el solitari de Randa.

EMILI VALLÉS.

L'Experiment d'un Congressista

Al CONGRÉS UNIVERSITARI CATALÁ l'Eugeni Ors feu un experiment:

.....«Un experiment de psicologia nacional—va dir—intento sapiguer si efectivament Catalunya es la terra menestraleta, migrada d'ideals, estreta d'horitzonts y utilitaria a la menuda qu'alguns se complahuen en pintarnos o be si te prou ales pera les grans volades ideals, y no mes espera se desfassin els lligams que la subjectan pera ferlas servir... Comensa l'experiment. Jo vos pintaré el miserable estat en que sóm; y oposaré a n'aquest estat las conclusions de la ponencia, com un deber a complir. Se tracta de veurer si a tots ens surten els colors a la cara. Algún cop seré violent. Perdoneume. Es que intento provocar una reacció en vosaltres.»

Se tractava de defensar un plan extens y intens de cultura filosófica a la Universitat.

Parlá del estat actual de la dita cultura. Els Governos la negan. La opinió general respón a n'aquesta negació ab una estúpida indiferencia. Domina la energia filosófica y religiosa. La crisis filosófica provocada a tot arreu pel positivisme, ab sa funesta separació entre la *filosofía* y la *ciencia*, y son intent d'erigir l'empirisme en dogma escolástich está ja resolta a tot arreu, aquí no:

.....«Seguím encara lligats al dúr banch de la galera empírica. Y no falta entre nosaltres qui cregui qu'aixó es l'última paraula de la ciencia. Las manifestacions d'aquest engany son nombrosíssimas; y no pochi escriptors han contribuít al mateix. Citarvos fets y exemples sería cosa de no acabar may. No més, senyors, vull dur aquí un que, entre altres, recordo y que es eloqüentíssim, perquè dona la mida de la fidelitat de las interpretacions qu'els nostres an-especulatiu ens fan del pensament contemporani.

Morí el nostre gran estétich, en Milá y Fontanals y la revista *L'Avenç*, de felicíssima memoria, qu'allavores veyá llum pública a la nostra ciutat, l'hi va dedicar una necrología. Una necrología d'un parell de págines, no vos aneu a creurer. En aquesta necrología l'articulista, deixant traspuar la seva repugnancia per tot lo que no fos empírich, venía a dir qu'el difunt havia sigut un bon senyor, sense mes defecte que la tossudería en empenyarse en creurer en una cosa que s'havía anomenat Estética y que pera tothom era ben morta. Y aixó s'escribía aquí, a Catalunya, pels mateixos anys en que a totes les terres cultes la Estética prenia volada novella; mentres a la Fransa, Guyau examinava fondament els Problemes de la Estética contemporánea, y fugint de la tésis schilleriana que trova en el Joch la essencia del Art, y acusant a tot el kantianisme d'haver intelectualisat excesivament el concepte de la Bellesa, combatía esforsadament el dilettantisme y el Parnasianisme y aspirava a determinar la vera missió del Art en la Vida; mentres

Laprade trojava la evolució de la essència del Art, en la emancipació de la voluntat sobre la naturalesa, combatent en aquest sentit a la Música, com una forma de nou aseriment de la voluntat, en tésis qu'en el fons me sembla idèntica a la sostinguda per Nietzsche en front de la estètica wagneriana; quan aquesta mateixa, la Estètica wagneriana, amb sa concepció sintètica de las Arts, provocava arreu discussions y estudis; mentres Maurici Carrière continuava a Alemanya la epopèica evolució filosòfica comensada ab la Estètica de Hegel; mentres Ravaisson y Séailles entonavan ditirambes metafísichs a la Bellesa, y posaven com á lema de la bandera del pensament nou, el parlar dels antichs, que proclamava a Eros «com el primer y mes omnipotent dels deus», obrint aixís en la Filosofia contemporánea un segle quins orígens podria remontarse fins a la immortal filosofia platónica; mentres Grant Aller estudiava l'origen de lo sublim, y Sully-Proudhomme els problemas de la expressió en las Arts, y Helmholtz las sensacions de la Música, y Michiels analitsava lo cómich y Martha la delicadesa y a Fransa se traduhia y s'estudiava a Stricker en sos estudis sobre la Música y el llenguatge; mentres Veron aspirava a formar la Estètica del positivisme y Gaborit y Vallet la Estètica cristiana, en sa tomística manera; mentres Taine y Spencer bastían ses gegantines construccions d'Estètica sociològica y d'Estètica evolucionista; mentres Ruskin y els prerafelistes inglesos, amb aquell son parlar fervorós d'apóstols d'una bona nova, llensavan hardidament als homes aquestes inspirades teoríes estéticas, quines engrunes, avuy, parsimoniosament, y amb la poruga vacilació del qui arrisca una novetat imprevista, traductors y vulgarisadors benemérits, ens serveixen a nosaltres;—pobres de nosaltres!—que en 1884 havien ja enterrat la Estètica!

Y si aquells escriptors de «L'Avenc», flor del intel·lectualisme barceloní, esperits intel·ligents y cultíssims, crítichs clarvidents y refinats y oberts a las novas corrents y respiradors de gran part de les ventades que del estranger venien, anava en aquest punt tan llastimosament descaminats: que pot esperar-se dels nostres actuals enemíchs de la filosofia, reporters de novetats rovellades, pobres senyors vestits a la antepenúltima moda, dogmatisadors de la propria mandra ó penuria mental, enemíchs del idealisme, escéptichs de segona ensenyança, qu'a la primera carbassa de llatí perderen las ilusions y cobraren invencible aversió a lo *inútil*; sabis inconneguts, lectors asidúus de la popular revista «Por esos mundos»; inventors, als qui el método experimental no destorba de trovar, día per altre, la quadratura del cercle ó'l secret del moviment continuu, químics de cou-dinetes, herbolaris sense parroquia, poetes de xaradas, matemátichs de trenca-closques, solucionistes de *balija*; botiguers vinguts a més, comisionistes ex-regeneradors; saltataulells am francès de la *Berlitz*, apotecaris poruchs de que'l fantasme de lo sobrenatural els destorba en la confecció de sos preciosos unguents y tisanes, llevadoras ab retrato en els anuncis de les Píndoles Pink y Doctors solemníssims ab vara alta y penya de devots en els Ateneus de sub-urbi?

Y mentres en aquesta gota d'aygua, que es el seu tot, com diria en Bartrina, els nostres infusoris proclamen que no hi ha mes mon intel·lectual que'l séu; y entonen, am *rac-rac* granotesch, les absoltes de la Filosofia, a Europa, a América, a tot arréu, les vías que duhen al temple de la especulació pura son de día en día més, y mes amples y mes per fidels devotíssims concorregudas. Els esperits qu'ahir se llensaren al analisi y a la

especulació fraccionaria, busquen avuy, am una inquietut anhelosa, que es segur indici de necessitat, la renovació de les grans sintetisacions. Destruïdes les síntesis antigues, a l'esfors de la crítica qu'ha anat aprofundint separadament cada una de les branques del humá saber, portant de totes aquestes mines tressor preciósissims, se fan avuy necessarias síntesis novas, que, reunint el cabdal dels coneixements adquirits, els integrin en principis generals y comprensius, qu'obrin una nova metafísica. Y el pensament contemporani multiplica els camins pera assolir aquest ideal.

La reacció espiritualista impera en la Ciència, en el Dret, en l'Art, en la Literatura. Els mateixos sistemes positivistes prenen proporcións metafísicas, com en Spencer, quant no trascendencia religiosa, com en l'August Comte y en aquells de sos seguidors que, contat y debatút, considero jo més fidels al pensament del Mestre. El materialisme, no es ja esclau d'una empírica estreto d'horisons, sino que, recordant el llur noble origen metafísich, torna á amparar-se am el resplandent escut dels avis, en que flameja l'or dels versos de Lucreci. La magna qüestió del monisme y del dualisme interessa avuy intensament als pensadors y s'agita especialment en el Nord d'América; el Panteïsme renaix, vigorós, en la jove escola naturista, representant una tornada a la realitat y sociabilitat, y lluyta en tots els terrors, am el subjectivisme aristocrátich de la anterior revolució mental, que, per la seva banda, no's donen pás per vensuts. Schopenhauer y Hartmann son are més llegits que may. No parlo de Nietzsche que tal remorejar ha promogut que sos ressons han arribat fins al nostre soterrani. Emerson y Carlyle son els mestres d'una corrent d'intens misticisme que s'emporta una munió d'ànimes joves, qu'aspiren á la identificació de lo real y lo ideal, de l'Art y la Vida.

La Filosofia católica se fá cada día més científica y ampla de ideals; cada día sovintejen més els estudis y restauracions consciensosas de filósops antichs. L'ensenyament de la Filosofia se fá a tot arreu; y en cada una de ses branques la acció de la Filosofia es de jorn en jorn més intensa y extensa; y una d'aquestes branques, la Psicologia entra triomfalment per tot; y la bibliografía filosófica se fa copiosísima; y en materia de Revistas filosófiques, a París tan sols s'en publican mes d'una vintena, sense contar que no hi ha cap publicació important que no dediqui atenció detinguda al moviment filosófic. Y no parlém s'Alemania, terra clásica de las cosas d'especulació. Y no parlém de la seva fillola intel·lectual, l'Italia. Y no parlém dels pobles septentrionals, els benvolguts del Ensomni..... Y res de tot aixó es pera nosaltres! Y cap d'aquets moviments fins a nosaltres arriba!..... Y ens las hem de mirar tot talment aixís com els trinxeraires, morts de gana, miran als senyors que dinen opiparament derrera de les vidrieres del restaurant!... Y ens hem d'acontentar rossegant les engrunes que de tant en tant s'ens llensan y gratant les casoles de rescalfadets kraussistes y empassantnos el pá sech d'una escolástica pastada pels domines del nostres avis, y anomenant a boca plena, am cínica ostentació de miseria, filósoph nacional, al distingit publicista Dr. D. Jaume Balmes y Urpiá!

Y are, senyors, jo vos pregunto: ¿Pot continuar aixó?..... Acceptarém aquesta abjecció com a perenne y ens crehuarém de brassos dient-la irremeiable?..... Catalunya, tots ho sabém, aspira avuy a la llibertat política. Doncs jo crech y am tota sinceritat vos ho dich, que tota aquesta aspiració resultarà estéril, que de tota la efervescencia patriótica d'avuy no'n sortirá altre cosa qu'una nova inútil revolta del nostre carácter indómit, en que

sovinteja la historia nostra, sino aspira a adquirir, a mes d'una personalitat política y social, una personalitat intelectual, dintre de les tendències generals de la época moderna.»

Citá les paraules den Cortada que consignan que tots els pobles o rasses qu'han volgut ser lliures han hagut de tenir un pensament propi. Tals, actualment la Bèlgica y la Escandinavia.

S'extengué després en detingudes consideracions sobre els medis pera lograr-ho a Catalunya. Digué que el mes facilment aplicable, de moment, era l'extensió de les ensenyances filosófiques a la Universitat. Defensá, sobre tot, la creació en aquesta d'una Facultat de Teología.

Acabá dihent:

«Y are, senyors, sía qualsevulla la sort d'aquestas conclusions, vull dirigirvos un préch: Féu tot lo ideal possible la renaixensa de Catalunya. Catalunya dormía en pau. Estava dormida, pero estava en pau. Nosaltres l'hi hém cridat: «*Surge et ambula!*» Catalunya camina. Es tard per deturar-la. Catalunya camina a la revolució. Y camina a la revolució ab els ulls enbenats. Si logré m fer-li caurer la bena dels ulls, si logré m que resplandors d'Ideal la il·luminin será salva y será victoriosa. Si no ho logré m, Deu tinga pietat de nosaltres.»

La filosofía nacional

de Catalunya (1)

El mal camí que ha emprés la Humanitat desde fa uns quants sigles, per reacció ens ha portat al temps present, que es l'época de las grans reivindicacions. Concretantnos aquí únicament als dos principis que per naturalesa son perfectius del home, el principi científich que'l perfecciona en sí mateix y el principi social que'l perfecciona en quant es membre d'una colectivitat, ens trobém avuy que mentres per un cantó's proclama la restauració de la ciencia mitjeval, per altre's fa renaixer l'antiga teoría de las nacionalitats. Contra las absurdas nebulositats del pantheisme germánich y contra'l materialisme groller de la doctrina empírica, que fins are han privat en las regions de la inteligencia, s'axeca avuy la filosofía cristiana de la edat mitja, aquesta filosofía racional y seria que partint igual que l'empirisme de las cosas materials y concretas, s'axeca no obstant mes amunt de la materia, sense caure per xó en l'idealisme perillós de las concepciones alemanyas; contra las tendències del unitarisme en societat ha tornat a apareixer lo que'n podríam dir el *variisme*, armónich y expansiu basat en los principis indestructibles de la naturalesa.

Mossén Salvador Bové s'ha sentit com tans altres impel·lit a trevallar per la rehabilitació d'aquestos dos ideals tan falsejats en nostres dias; y descendint al terreno concret

(1) Havent de dar nostra opinió sobre *La Filosofía Nacional de Catalunya* que'ns ha enviat Mossen Bové, hem cregut que l'entusiasta iniciativa del ilustre luliá mereixia quelcom mes qu'una gazetilla bibliográfica.—
N. de la R.

de la realitat, s'ha posat a la tasca de resuscitar la personalitat nacional de nostra terra y el prestigi de la ciencia antiga, fusionant abduas aspiracions en lo renaxement de las doctrinas del Beat Ramón Llull, el gran polígraf mallorquí, que es una de las figuras qu'han posat mes alt el nom de Catalunya precisament perque fou un dels caps d'ala de la filosofia escolástica. Per xó ha volgut ell sintetisar el pensament filosófic catalá en la ciencia del Doctor Arcangélich; y aquest fou l'objecte de la conferencia que va donar temps enrera en l'Ateneo Barcelonés, conferencia que mes tart fou imprimida a fi de que las conclusions que en ella s'hi contenen pugan ser rumiadas ab tota calma pels esperits amants de la ciencia y de la patria. Donada donchs la importancia del assumpto, com també'l nom respectable que justament s'ha conquistat Mossén Bové entre'ls conreuhadors de las disciplinas filosóficas val la pena de que'ns ocupém una mica del seu treball que editat forma mes que un follet un llibre ple d'erudició y de doctrina.

De las propietats características qu'informan l'ánima del nostre poble en treu Mossén Bové las condicions que ha de tenir una filosofia perque's pugá anomenar *nostra* en lo propi sentit de la paraula. La filosofia catalana en cas de que existexi te de ser psicológica, armónica y crítica. El psicologisme respón al carácter individualista de la rassa. El catalá reflexiu y concentrat en sí mateix, te de fixarse necessariament en los seus propis actes y estudiarlos ab la matexa complascencia ab que un se mira retratat en un mirall. Per xó l'Anatomía ha estat sempre una ciencia conreuhada ab predilecció pels fills de Catalunya y per xó no pot fallar entre ells aquesta matexa predilecció per la psicologia que es l'anatomía de l'ánima. Per altre part l'esperit mercantil dels cataláns es causa de que aquestos s'assimilin las distintas cualitats dels pobles ab los quals se relacionan: y com que aquest esperit mercantil va sempre acompanyat d'un sentit practich extraordinari d'aquí es que'l catalá procura equilibrarles ab la proporció deguda aquestas qualitats assimilades, formantne un *tertium quid* que les reduheix a la unitat sense que per xó's destruhixin o's confongan. Veusaquí perque la filosofia catalana ha de ser armónica. Y finalment ha de ser crítica perque'l poble catalá es el poble mes lliure de la terra. Son esperit d'independencia no l'hi permet subjectarse a una doctrina per la sola autoritat, com tampoch la seva serietat característica no'l dexa llemsarse en brassos d'una novetat qualsevulla. Lo qu'ell fa es subjectar a un previ examen tot alló que's presenta a la seva consideració, y, enemich d'exclussivismes y exageracions, procedeix racionalment, senta principis, estatuheix els límits de cada cosa y abraça tot lo bó y refusa tot lo dolent é inútil. En lo concepte de Mossén Bové la ciencia luliana reuneix aquestas tres condicions de ser psicológica, armónica y crítica y per xó estableix resoltament la proposició de que ella y no cap altra es la filosofia indigena de la nació catalana.

En primer lloch la ciencia luliana es psicológica? Sí, y de tal manera que adelantantse als sabis moderns, en cert modo ha segregat aquesta part del cor general de la filosofia per poder estudiar l'ánima humana ab mes amplitut y profunditat. La escola escociana de Reid Hamilton y Dugald-Stewart mes que filosófica en l'ample sentit de la paraula fou psíquica perque's dedicabá unicament a estudiar las manifestacions del esperit humá. Però ab tot y axó no's pogué moure encare dins de la seva esfera ab lo desembrás convenient perque l'exclusivisme en los procediments l'hi va tallar las alas. Els escocians varen proclamar la unicitat del método inductiu o experimental per las

sevas investigacions científicas, y per conseqüència llògica el fruyt dels seus treballs no sols no va arribar may a formar un cos complert de filosofia sino que fins la part psicològica va resultar manca d'una banda, encare que de l'altre ens presentés una esquisida filigrana d'observacions y detalls que no havia presentat may cap escola. En cambi el Beat Ramón Llull ho resol millor que no pas els escocians. La seva psicologia està fonamentada principalment en l'anàlisi experimental, pero al mateix temps no es exclusivista com ells sino qu'admet el procediment deductiu com a complement del inductiu. En aquest punt donchs el Doctor Arcangélich porta ventatja no solament als moderns sino també als seus contemporanis; perque si aquells tenen el criteri tencat en la absoluta preferencia del métode sintétich, aquestos potser no feyan prou cas de la experiencia. De aquí es que la psicologia luliana abarca tot lo bo de las dugas tendencias sense admetre lo dolent que en ellas s'hi conté, axó es l'exclusivisme. Ho prova tot axó Mossén Bové aduhint una lluhida multitud de textes que extrets de las distintas obras del Beat Ramón Llull y dels seus comentadors Salzinger y el P. Pascual son prou fermes y expressius per convéncer al mes desconfiat; y ho confirma mes encare retrayant principis consemblants d'un dels dexebles del gran polígraf mallorquí, en Ramón Sibiude qui no sols segueix las petjadas del seu mestre en l'us preferent del procediment inductiu en psicologia sino que extén també el seu psicologisme fins al mateix camp de la Teodicea.

Igual que las modernas escolas psicológicas la ciencia luliana, aixís en l'orde sensual com en l'intellectual admet principis d'evidencia immediata, *per se nota*; y no sols *quoad se* sino que també *quoad nos*, ab la sola diferencia de que mentres aquellas proclaman un instint irracional com única basa del assentiment per part del intel·lecte a dits principis, el nostre Beat segueix la opinió dels escolástichs fundant aquest assentiment en la evidencia mateixa ab que's presentan ells a la nostra consideració. Finalment, per aquells que diuhen que la ciencia luliana se'n va de dret al racionalisme, retreu Mossén Bové una colecció escullida de citas en las quals s'hi confessa obertament la limitació de las facultats humanas tan si son racionals com sensitivas. Si donchs el Doctor il·luminat reconeix humilment la poca forsa del intel·lecte creat, malament el podíja declarar emancipat de la revelació y font suprema de tota veritat, que es el fonament en que descansa tota la doctrina racionalista. Y al arribar aquí, encare que no sía del cas, ens permetém fer una observació als adversaris del lulisme. Es cosa sapiguda que la deria del Beat Ramón Llull era atraure a la fe catòlica als infidels y a axó responen tots los actes de la seva vida atzarosa. Mes pera entaular una controverse qualsevulla es precís que'ls combatents partexin de principis admesos per una y altre part, jatsia que no's pot arribar may a una avenencia si hi ha dissentiment en los principis. ¿Que té donchs d'estrany que Ramón Llull disputant ab infidels procurés adaptar tot lo possible a la esfera de la rahó pura lo que'ls cristians creyen ja per la fe? Per altra part el gran polígraf mallorquí es un geni fet a la seva. Volém dir ab axó que no's va allistar sota una bandera determinada ans al contrari ell es precisament el pare d'una escola que ha tingut vida propia y las sevas épocas d'esplendor. Y com que cada escola conta ab un vocabulari propi de paraulas técnicas, naturalment que'ls profans no poden capir a primera vista la significació exacta y precisa de cada una d'aquestas paraulas, algunas de las quals potser tindrán un altre sentit en una escola diferente. Encare dons que en las obras lulianas s'hi trobi

alguna locució estranya o sospitosa no's pot pas condemnar *a priori*, sino que en primer lloch s'ha de desentranyar la idea allí expressada, y fins donat el cas de que la idea no's conformi ab la doctrina verdadera, s'ha de salvar sempre l'intenció del seu autor de qual bondat no'n pot duptar ningú que no estiga cegat per alguna preocupació.

La segona qualitat de la filosofia luliana es, segóns Mossén Bové, l' ser armónica. ¿En que consisteix donchs l'armonía? Plagiant la fórmula de Tiberghien que cita'l conferenciant direm que consisteix en unir sense confondre y distingir sense separar; en la unitat dins de la varietat y en la varietat dins de l'unitat, y per xó la ciencia que es el reflexe del Univers hú y múltiple a la vegada s'ha de correspondre ab el seu objecte com la imatge ab el seu tipo real. Ha de ser una unitat que continga dins del seu cercol la maravellosa varietat que resplandeix en las criaturas. Per aquest motiu no's pot anomenar filosofia armónica la ciencia aquella que's concreta a una part determinada del seu objecte en perjudici de las demás. Axís ha estat per exemple la escola escociana que s'ha entregat purament a la psicologia y encare pel sol procediment experimental, y la moderna ciencia germánica que s'ha reclós en lo *jo* subjectiu y ha fet cas omís de la realitat externa de las cosas. Axís ha passat també, segóns Mossén Bové, respecte al método d'investigació als dexebles de Plató y Aristótil pares respectivament dels procediments deductiu e inductiu. Donchs l'armonisme luliá's palesa precisament en aquesta qüestió. Comprenent el Doctor Arcangélich que'ls dos métodos no'es contradexen sino que's completan mutuament, volgué equilibrarlos en las sevas dequisicions y establí la seva ciencia baix aquest punt de vista, probant d'agermanar els dos extrems que s'havían considerat incompatibles. «Pera'l Beat Ramón Lull, diu Mossén Bové, lo punt de partida de la ciencia son las cosas, lo principi de la ciencia es Deu; lo punt de partida es el ser, el principi es la idea; del ser puja a la idea y de la idea baxa al ser, que no permet altre cosa l'actual constitució de la naturalesa humana.»

Y al arribar aquí per forsa ens hem d'ocupar de la concepció grandiosa de la Ciencia universal del nostre Beat que es lo que l'ha fet mes objecte de tantas alabansas per un cantó com de tants vituperis per l'altre. Perque la Ciencia universal es precisament la part de la seva filosofia que respón al método ontològich o platoniá, concepció digna d'un geni sobrehumá quina llevar existía ja en las obras del philosoph de l'Academia y que probá de desenvolupar en tota sa amplitud el Doctor Arcangélich.

Partint aquest de que en totas las criaturas hi ha'l sagell de las perfeccions divinas encare que ab mes o menys participació, estatuheix com a principis generals de la seva ciencia aquestas mateixas perfeccions y d'ellas en pretén derivar el fonament de las demás ciencias, Teología, Filosofia, Dret, Medecina, Lògica, etc., fent excepció no obstant de las cuestiones qu'atanyen al ordre contingent y variable. Axís tot se resol en últim terme en la bondat, grandesa, sabiduría, etc., de la divina essencia. No hi ha pas dupte qu'axís com tota la inmensa varietat dels sers creats, s'ha de reduhir a una unitat que es Deu perque totas las cosas no son mes que representacions de la divina essencia causa eficient y exemplar de totas ellas, també ha de existir una ciencia única que sia font y principi de totas las demás; y en axó si que estém conformes ab la tēsis de Mossen Bové. En lo que dissentim d'ell es en la possibilitat de trobarla tal com la voldria el Beat Ramón Lull, aquesta ciencia maravellosa que'ns hauria de portar a la resolució de totas

las questions. Al dir axó ens fundém en que ja la tením aquesta ciencia universal; es la part aquella de la Metafísica que'ls escolástichs en diuhen Ontología, ciencia del ser en las sevas acepcions mes generals, jatsia que'l estudia en sos graus mes alts d'abstracció com son lo ser en sí mateix, lo be, la veritat, la unitat, la substancia, l'accident, etz.; y s'ha de confessar no obstant que las relacions d'aquesta ciencia ab las demás son tan llunyanas que no pot pas ella resoldre tots els problemas que aquestas ofereixen. La rahó que es ben clara, al nostre humil parer consisteix en que'l conexement que comensa en las cosas individuals y sensibles s'universalisa per abstracció y no per comprensió; y aquesta universalisació per lo mateix que es abstractiva pert en intensitat com mes guanya en extensió. D'aquí es que las ideas generals que hi ha en l'intel-lecte humá no comprenen els particulars en acte, sinó en potencia o lo que's igual, aquestos particulars hi son indeterminats. Ens passa ab ellas lo que ab la contemplació d'un paisatge. Es clar que com mes ens apartem d'un punt abarquem ab la mirada un horitzó mes ample pero al mateix temps s'esborran els detalls y havém de contemplarlo tot a través d'una boyra que deixa entreveure únicament las líneas generals. Aquesta ciencia universal fora útil en cas de que tinguésem un conexement instintiu dels seus principis, y axó no creyém que ho sostingués el B. Ramón Lull, perque d'aquí al ontologisme de Malebranche o al idealisme germánich no hi ha mes qu'un pas. La ciencia luliana en aquest punt no la creyém práctica, ni armónica tampoch: perque l'armonisme no consisteix en equilibrar dugas forsas donantleshi una matexa importancia sinó la que de dret correspón a cada una de ellas.

Passem finalment al criticisme luliá. La tendencia al criticisme pres en son just terme es senyal d'un grau d'enteniment altíssim per part del poble que la posseheix: perque'l poble que no admet res a ulls cluchs, que no's dexa enlluhernar per las apariencias sino que ho subjecta tot a un moderat examen y solsament se decideix devant d'arguments sólits y poderosos, demostra tenir una gran claretat de judici y una conciencia de son propi valer que dista tan del orgull qu'encega com de l'enviliment qu'esclavitza. El criticisme modern no ho es pas axí. Kant ha estat el pare de tots aquestos sabis d'avuy día que ab la seva deria d'examinarho tot y de no admetre res sente una demostració apodíctica, ni els principis d'inmediata evidencia que pel sol fet de serho ja son indemostrables, han destruhit els fonaments de la ciencia y han caygut en las tenebras d'un excepticisme desconsolador. Es molt distint axó del examen moderat a que s'han de subjectar totas las cosas que no son prou claras als ulls del intel-lecte, puig mentres d'aquesta manera no s'enderroca sino que's posa en clar el fonament d'una veritat, en cambi pel procediment dels sabis d'are, de tan que's descalsa s'arriba al cap de vall a aterrar l'edifici de la ciencia. El caracter catalá es positiu y malament pot contradirse a si mateix emprenent una tasca negativa y per xo la doctrina luliana dista tan del criticisme kantiá per mes que se l'hi pot dir que es crítica en lo bon sentit de la paraula.

Ho es en primer lloch ja per la naxensa. L'origen del sistema luliá s'ha de buscar en l'afany del seu autor per aturar l'averroisme qu'amenassava invadir el camp de la ciencia cristiana. En temps de Ramón Lull, Averroes el gran *corruptor* d'Aristótil havia adquirit una influencia tal, que apesar de las sevas teorías contrarias a ta fé s'havia arribat a infiltrar fins en las escoles ortodoxas. La identitat d'intel-lecte en tots los homes y

el divorci entre la filosofia y la teología eran las conclusiones principales de la seva ciencia. Axó no podía passar sense la mes enérgica protesta de part del Beat Ramón Llull, lo gran paladí de Christ, y lo que'l filosofh alarb tenía per incompatible ell ho volgué concordar intimament ab la fundació del seu sistema. Aquesta es la causa de que probés de acostar tot lo possible la rahó ab la fé y a axó's deu la seva deria d'adaptar els dogmas a la rahó a fi de donarlosi una base racional ben ferma y convencer axís per medi del raciocini als que no volían subjectarse a la revelació divina. Tenim donchs que'l Doctor Arcangélich ha exercit la crítica fins a tocar el *non plus ultra* del conexement natural que es allá hon la fé comensa y si es cert que alguna vegada s'ha propassat no se l'hi pot pas atribuir a orgull sino al desitj de fer mes patenta la armonía que regna entre la humana ciencia y la divina.

El dupte metódich que tan de nom doná a Descartes y que prudentment restringit es cosa molt natural, també's troba insinuat en la doctrina luliana. Lo que procedeix fer en la investigació d'una veritat es comensar per no emetre cap judici sobre ella, duptarne fins que's conegan els fonaments que te. Axís ho fa tot filosofh de criteri y lo contrari es exposarse a que dominat per una preocupació en pro o en contra l'enteniment s'equivoqui. Y axís mateix ho ensenya el Beat quan diu que al comensar l'examen d'un problema es convenient suposar que el si y el no son igualment possibles, que'ls dos extrems poden ser verdaders o falsos. Finalment no se l'hi pot pas negar la condició de crítich al filosofh que com el nostre Doctor iluminat senta aquella altre regla tan en armonía ab lo caracter catalá. «No assentir a lo que diuhen los homes per sabis que sían sense rahóns evidents que lliguin l'enteniment.»

Axó es lo que constituheix la tassis de la conferencia de Mossen Bové. Pero aquesta tassis va acompanyada d'una introducció y un epílech que fan doblement valió el trevall del benemérit sacerdot. Consisteix la introducció en un estudi fet a conciencia y ab erudició grandíssima del període de gestació del pensament catalá y las influencias foranas que han ajudat al seu complert desenrotllo. En ella's tractan las relaciones que han tingut ab la nostra ciencia els sants Pares africans, Liciniá y la escola de Sevilla, tot baix els auspicijs de la Iglesia católica. S'aduheixen després las escolas rabinica y arábiga y's va seguint sigle per sigle la formació de la filosofia catalana fins a arribar al Doctor arcan-gélich. L'epílech es la historia del lulisme y una vindicació d'aquesta doctrina contra'ls atachs que ha hagut de soportar per part dels seus contraris; y com que'l principal des-honor que l'hi fan es tractarlo d'herétich, per axó's retreuhén las distintas aprobacions pontificias ab que s'ha distingit el sistema y doctrina lulianas. La Religió, la Patria y la Ciencia han d'estar agrahidas a Mossen Bové, pel gran servey que las hi presta al des-enterrar la gran obra del poligraf mallorquí.

LLUIS GISPERT Y CASELLAS.

A can Parés

PERTENECE A LA BIBLIOTECA DEL
ATENEU BARCELONÉS

En Rusiñol ha esposat, en aquesta última quinzena en el Saló de can Parés un aplec de teles al oli que per nosaltres constituïx, si així podem dirho, una de les ecsteriorisacions mes encertades d'aquest notable artista.

Fruit de son viatge a Mallorca i de les impresions recullides pels voltants de Barcelona, ha produït una serie de cuadros, en els que s'hi respira un ambient tan propi i tan ben ensopegat que, per axó solzament diem que constituïxen molt valioses obres d'art.

En cada un de sos cuadros hi resplandex clarament una manifestació de la vida; els cuadros d'en Rusiñol son cuadros vivents, cuadros que riuen a ple sol o que somiquen melangiosos a les ombres del sol post; son cuadros en els que s'hi transparenta l'ànima del artista impresionada per tal o qual sensació, cuadros que tenen una ànima qui hi alena.

Per xó els cuadros d'en Rusiñol, atrauen afablement i sense esforsarshi se simpatisa am sos assumptos.

Aquesta ecspressió, aquesta vida que hi alena, que es precisament lo que'ls fa atractius, no s'obté així com així, es propi sols dels grans artistes, dels artistes que senten amb intensitat. No n'hi ha prou de sorprendre els colors de la Naturalesa fins al punt de que talment semblin robats de la matexa, es precís sorprendre l'ambient en que aquesta esclata; la alegria que traspua o la quietut en que s'envolta. Sense axó el cuadro es mort, es encarcarat; no ecspresa ni atrau.

Aquesta ecspressió de vida es la característica dels cuadros d'en Rusiñol. Per xó el titulat «Laberint» es a nostre entendre el millor de la colecció.

Es un caient de tarda ensopegat.

La plassetta de primer terme amb son sortidor parat i sos bustes de marbre te un aire melangiós que sugestiona. La ratlla dels cimats de las sibines illumina-

des per una llum mimvanta li dona una gran ecspressió de melancolia; fins aquella clapa de sol ponent que's veu al lluny acava de donarli per la lley del contrast un sentiment de mes quietosa solitud. Empró lo mes ben encertat de tot aquest conjunt, lo que mes be ecspresa aquest sentiment de quietut es l'aigua del sortidor. En aquella aigua hi ha un repós dolcíssim, un benestar envejable. L'idea de allunyament d'aquell jardí de tot moviment i agitació, s' reforsa ab la contemplació del adormiment d'aquelles aigues.

Además d'aquest cuadro del «Laberint» es digne de notar, entre molts altres, el «Calvari de cap el tart». El sol morent que bat sobre una de ses parets está del tot encertat. Potser no podem dir lo mateix respecte a la manera d'interpretar els raigs que baten sobre els xipessos.

El «Jardí senyorial» es altre obra de ma mestre. Com en el «Laberint» s'en respira una gran melangia i solitud acompanyades a mes d'una grandiositat *senyorial*.

Si en Rusiñol demostra saber interpretar aquets dexos de tristor que presenta a voltas la Naturalesa també ens demostra que sap arrencarhi els esclats de vida dels mitjorns soleiats.

Bona proba d'axó es el «Jardí de geranis» que ecsposa que es d'un ambient alegre que captiva. El titulat «Vall de tarongers» que es molt notable per son estudi de verts, també ho comproba així matex.

Son dignes de ser senyalats per la seva factura ecspontanea i son colorit encertat «El cim de pedra», «El castell a hora baxa» y «El caminal d'Alfabia».

En conjunt la ecsposició d'en Rusiñol constituïx una verdadera i sana manifestació d'art, essent sens dubte de las millors sino la millor que ens ha presentat aquest infatigable artista.

R. M.

ACTUALITATS

CONFUSIONS.—Com diu el Korán, aquest mon es un mon de confusions. En el nombre passat del CATALUNYA n'hi hagueren algunas, entre ellas la de posar a la 2.ª plana de la coberta, per comptes del nom de Octavi de Romeu,—qu'ilustrá l'article d'en Joan Rosselló que publiquém avuy,—el nom d'Eugeni Ors, home de ploma. L'Octavi de Romeu, actualment es a Mallorca—no per qué li dugués en Maura, sinó per estudiar tarongers, atmetllers, onas, estalactitas y estalacmitas.—Aixis nos ho avisa en un telegrama. També'ns avisa que la pobre Mallorca, si la amohinan gayre mes aqueixos senyors de barret ample, pipa y pinzell, acordará tornarse *isla volcánica* y donar un susto serio.

ZONA.—Per esverar a un diable, capbussarlo a l'aygua beneyta. Per esverar a un castellá, parlarli de *zona*.—Allah! quins impossibles! Una *zona*! Una llenca de territori diferenta del territori que queda! Tot ha d'esser igual. Fora lencas. Guerra a las lencas.—Aixis parlá Zaratustra. El Foment del Trevall Nacional, afortunadament, ho arreglará tot seguint el procediment que va a continuació.—1.º S'agafa l'*agricultor* per las dugas orelles.—2.º Se li clavan a la testa dos cops de destrál paralels.—3.º Dos cops de destrál perpendiculars a n'aqueixos y paralels *entre sí*.—4.º Se treu la tatxa, y's fica a dins un folleto den Graells.—5.º Se torna a posar la tatxa.—Mes, are per are, els castellans están empipats de mala manera. No mes troban una circumstancia atenuant, y es qu'en la paraula tan repetida hi haji una *z*.

VAGA GENERAL.—Aqueixos dias s'en

ha parlat ab insistencia. Una vegada mes s'ha pogut observar l'imbecilitat de la premsa diaria, que necessitant emocions a tot preu, ha causat alarmas complertament inútils. Els burgesos d'abdómen preponderant tremolavan, poruchs de que hi haguessin escándols a *plassa*. Las senyoras ja veyan un civil a cada cantonada, barricadas, morts y ferits. No mes els noys s'en gaudian, pensant en el deslliurament del feixuch dever d'anar a estudi. Las criadas duyan noticias aterradoras, mormoladas pel carnicer, la sigronayra y la dona que ven llimonas.—Peró en conjunt, sembla que ni'ls sigrons ni las llimonas proporcionan la saviesa, car, are per are, la *población conserva su aspecto normal*. Y el sol, las flors, els aucells, las joyosas bolvas del ayre, segueixen somrient; per complerta unanimitat acordaren que no hi havia lloch a fey vaga general.

NOVA ARCADIA.—Y encare ens dirán egoistas, afamats de lo positiu, prosaichs! Al bell mitj de Barcelona hi tenim una Arcadia—una plassa gran coberta de *verde césped*. Enllá d'enllá s'oviran alguns fanals melengiosos y esmaperduts. En els banchs conversan didas exhuberant y quintos escanyolits; alguns vells que fuman la pipa, consideran filosóficamente la fugacitat de las cosas de la vida. Hi ha rotllos de nens y nenas que jagan ab cordas, ninas, tabals y pilotas. Y el cel es blau, d'un blau dols y somrihent de benevolencia. No mes hi faltan bens y moltos que belin, conduhits per Titiros y Menalcas. (Si aytals bestiolas fossin perjudicials pel bé de Deu de verdura qu'hi ha per terra, podrian adquirirse bens y moltos ab rodass.)

PREMPSA

GERONÉS, N.º 406.—Publica un sentit article necrològic a la memòria d'en Marià Vayreda, per en Xavier Monsalvatje.

LLEVOR.—Publica un article de R. Patxot sobre las eleccions del qual copiém els principals conceptes:

«D'un temps ensá, lo de las eleccions s'és tornat un tema rohent dintre del Catalanisme; uns segueixen creyent que per tal camí no's vá en lloch, mentres que d'altres pensan que mena a tot arréu.

Per excés o per defecte, nos sembla que tots van igualment errats. Si bé no 'ls compartim, respectém abdós parers y no dubtém que's tindrà igual consideració envers la nostra opinió.

Trovém molt convenient, que's remoguin eixas qüestions cremadoras, contraposant diferents punts de vista, pera arribar a una resultant d'opinió que, essent colectiva, marqui orientacions encertadas.

Mes cal tractarlas ben reposadament, per escrit, malfiantnos d'impressionismes poch convenientes y donant lloch a la beligerancia del parer contrari, com és de justícia.

En cambi, professém que no s'han de portar a ne'ls actes de propaganda, ahont sols s'exposan conceptes doctrinals, sens parar esment en cosas accidentals sobre las quinas l'auditori té'l dret d'ésser dualista y l'orador té'l deber de respectarlos.

Las opinions personals, s'escauen en las Assambleas, Consells ó Juntas, mes no's poden admetrer en actes públics que representan unió de voluntats, dintre un criteri fonamental.»

«Se'ns combat ab lo Parlament y si tenim l'esperit de conservació, nos cal ripostar ab la mateixa arma.

Las eleccions sempre afeblirán á nostres contraris, los polítics; avesarán a la gent a ne'l compliment dels devers o càrrechs públics; refarán las virtuts cívicas avuy tan decaigudas, y poch o molt, contindrán las intemperansas del poder central.

Al palpar tota la tristor de la realitat, lo nostre poble veurá per forsa la necessitat d'aixecarse y trayentse'ls postisos, sentirá tota l'atracció del demà, que somriu a la Patria Nova, dintre de las afirmacions que'ns alenan.

¿Que no és fer Catalanisme, lo purificar la vida pública?

Las eleccions són un bon medi; per aixó creyém que s'hi ha d'anar, donchs, si no'ns portan l'autonomia, als menys nos hi acostarán, preparantnos pera poderla pahir lo dia que arribi, pel camí que sia.

Y quan après de molt bregar, nos haurém tornat més homes y tindrem posadas en acció algunas aspiracions; ¡no tinguéu por! que allissonats per l'experiencia, ja'ns recordarém de que'l sistema parlamentari, no és pas lo més escayent al geni catalá!

Mestrestant, hem de lluitar ab las armas que tenim.

Qui no estiga d'acort farà bé de no ajudarhi, mes no pot oblidar que vé obligat a no destorbar al altres.

L'acció, quan la mou un sentiment honrat, sempre ennobleix, y'ls qui's senten forts, no escarneixen las miserias humanas, sinó que s'hi barrejan pera aminorarlas o curarlas si és possible.»

RENAIXENSA.—Diu en Moliné y Brasés parlant d'en Marián Vayreda:

«Sa obra literaria es de las més sólidas ab que conta lo nostre renaixement. En Marián Vayreda era casi desconegut pel nostre públich, quan son germá Joaquim lograba una llegítima anomenada en sa carrera artistica y en los nostres centres patriótichs; mort en Joaquim sapigué en Marián honrar lo nom que portava y's revelá escriptor de primera forsa en son primer volúm publicat en 1893 ab lo titol de *Recorts de la primera carlinada*. A tots sorprengué lo nou autor ab aquell vigor descriptiu, ab aquella trassa de mestre que's descobrian en cada un dels cuadros en que retreu sos recorts de la guerra carlista. Era en va que se li busquessin models y escolas. Ell, era ell mateix, sense altre col·laborador que'l pur llenguatge montanyench d'Olot, que tenia bon cuydado en retreure pera contribuir al gran treball de restauració de la llengua catalana, encara que's mantingués sempre *actual*, segurament ab la por de que'ls arcaïsmes li esblaymessin la narració. Los que hem llegit aquestos *Recorts* ne qonservém algunas impresions inesborrables, per exemple, aquella entrada del *Esquadró de la Sanch*, á un poblet de montanya, d'efecte fantástich.

De la petita novela y impresions passá á la gran novela: *Sanch nova*; allí aboca en Vayreda ab un esfors que's repara en molts indrets del llibre, tota la seva ànima d'escriptor catalá. Volgué escriure una novela nacional catalana, una obra encoratjadora en que hi hagués descritas todas las nostras angunias y esperansas de catalanistas, y d'ahont s'en deduhís la fórmula sagrada del renaixement social. Y per conseguirho no va planyer res: va recorre á sa vasta fantasia y á la nostra llengua riquíssima per descriure quadros maravellosos de llum y color, escenas y situacions justas, y fins pera obtenir la sugestió de la idea que intentava comu-

nicar á sos lectors, acabá de traspasar d'una gambada la ratlla que separa la realitat de lo fantástich, y escrigué aquell admirable capítol de *Los Segadors*, en que'ls segadors veritables, marcant lo ritme de la cansó ab eynas no menos veritables y tallants, acompanyan ab la amenassadora y tétrica rescobla al narrador que va psalmodiant la passió y mort de la Patria.

Després de *Sanch nova* que ve á ser un evangeli patriótich de la nostra literatura animat d'un símbol y apartat de las lleugeresas del género novelesch, encara que ab la natural inconsistencia dels personatges y escenas simbólichs; en Vayreda seguí col·laborant en las publicacions catalanas y preparava una altra gran obra que'ns digué tenia molt avansada y fora de desitjar que no's perdés.

Son darrer treball publicat es lo discurs de gracias dels Jochs Florals celebrats darrerament á Sant Martí de Canigó, ahont en forma original, polida y montanyesa al mateix temps, nos explicá sas efusions patrióticas, tot fent vots pera que torném l'any vinent á la festa, *si Deu nos concedeix salut y vida... ¡Pobre Vayreda!..*»

VEU DE CATALUNYA.—Extractém els següents paragrafs d'una contraréplica d'en Massó y Torrents a n'en Menéndez Pidal, sentint no publicarla tota.

«Al dir jo que'ls romanços catalans bilingües *constitueixen una part exigua del nostre romancer* no podia referirme exclusivament a las 586 cançons del «Romancerillo» den Milá y Fontanals que, si'n conté una bona part, no'l conté tot de bon troç. El mateix Milá a qui ningú sobrepassava en sinceritat, declara (Obras. t. VIII, p. IX): «La colección de canciones que al presente doy á luz comprende tan sólo las que personalmente ó por mediación de personas amigas he recogido, dejando para el segundo volú-

men el exàmen de las demás poesias ó versiones que hayan visto entonces la luz pública y llegado á mi noticia.»

Cregui'l senyor Menéndez Pidal que en Milá ab tot y la seva força d'estudi y la seva gran intuició, no va dir l'última paraula sobre la nostra poesia popular. Es un xich aventurat suposar que'l metre octosillab ens vingui completament de Castella, fet que quasi pot assegurar-se respecte al dodecasillab. Tinch la convicció que'ls nostres cants populars el posseïen força abans de l'entrada dels romanços populars-castellans; molts d'ells el tenen sense déureli l'orige; fins en els nostres antichs poetes, sobre tot els que més s'acostaven a la forma popular, no es cosa rara trobarlo; que serveixi com exemple, el poema sobre la *Divisió del regne de Mallorques* de fra Anselm Turmeda, que porta la data de 1398, aixó es: un segle abans de l'introducció dels romanços castellans segons el mateix Milá, que es qui els senyala una época més reculada.

Soch un dels més fermes admiradors den Milá; tant com puga es serho el senyor Menéndez Pidal; però jo en la meva petitesa puch haver fet algunes observacions que no lliguin ab las del gran mestre. La seva saviesa y penetració no m'obliguen a donarli la raó sempre a ulls cluchs. Ell va poguer dir coses que'ls erudits castellans y castellanistes tenen molt ben anotades per lo que'ls convé y satisfá llur amor propi, y poden tirar-noslas en cara a nosaltres sempre que hi trobin gust. Jo puch dir també que'n Milá va exagerar al sentar massa categóricament diverses vegades «que la poesia popular de portugueses y catalanes forma sólo dos ramificaciones particulares de la española» y també puch dir que no'm convencen els motius als quals ell va atribuir l'introducció dels romanços castellans («juglares, personas ó familias residentes en nuestro Principado, Roman-

ceros ó pliegos sueltos de los que todavia se expenden»). Ab tot y que jo retrasso l'importació de més d'un segle, crech que'ls introductors foren els *nuvols de soldats*, y quels motius d'en Milá foren si de cas posteriors y pogueren refermar una mica lo que ja les guerres havian importat. Jo no dono gens d'importancia a les expedicions y ocupacions militars en tot lo que's refereix a element de civilisació; precisament solen proposarse lo contrari. No influeixen gaire bé gens p. e. en l'arquitectura, ni deixen rastre d'art (fora de l'art de la guerra) al llur pas per un país; són y han estat sempre infecondes per l'art (Brutails, *Notes sobre l'art religiós en el Rosselló*, Barcelona, 1901, p. 247). Però les expedicions militars tenen gran importancia en tot lo que representa contacte ab el poble y a lo que sempre ha ferit l'imaginació popular: adagis, lexich, rondalles y sobre tot cançons. Al atribuir a la *soldadesca castellana* aquesta introducció no he volgut envilecer este hecho, ni negar el contacto cinco veces secular ni desfer el fraternal abrazo de dos literaturas y de dos lenguas populares; estigui tranquil el senyor Menéndez Pidal en aquest punt y segueixi fentse el paladi de les influencies castellanés a Catalunya si hi troba gust. Lo que jo deia era fill d'haver meditat en Milá y d'haver pensat una mica sobre la nostra poesia popular. Li permeto també, si vol, llegir *part petita* on jo deia *part exigua*, car potser el primer adjectiu serà'l més just. El senyor Menéndez Pidal me diu que no li ve d'un segle en quant a l'introducció dels romanços castellans, però a mi si, Li recordaré de passada que si en Milá la posava en els segles XVe XVIe, en Menéndez Pelayo abandona ja del tot el XV^{en} segle (*Antologia de poetas líricos castellanos*, t. X, p. 249).

Jo no he contradit que entre'ls romanços importats n'hi poguessin haver

de referents al Cid; potser fins sen cantava algun altre que s'ha perdut. Lo que jo vaig venir a afirmar era que'l Cid que es completament desconegut a la nostra terra, y que'l seu nom no figuraba en cap de les colleccions publicades: tampoch figura en els llocs que ara'm senyala den Milá. Fixis ben bé'l senyor Menéndez Pidal que en el romanç *Oh Valencia, oh Valencia*, el vers *Aquel perro de aquel Cid* se transforma a Catalunya en *Que al rey de los cristianos* (Obras, t. VIII, p. 210) y pue en Milá cita vagament com a popular a Barcelona el romanç de San Pedro de Cardena, però mai va caçar-lo pera poderlo publicar. Repetiré, donchs, que'l Cid es un héroe completament desconegut a Catalunya; en cambi Rotllá es un héroe popular en el nostre Pireneu.»

«El senyor Menéndez Pidal haurá llegit molt per alt el meu article per veurehi una *queja* de que'ls catalans que han escrit en castellá hagin sigut mal rebuts pels escriptors castellans. Jo no m'en queixava; jo exposava fets. Molt al revés, me sap greu que hi hagi encara en la meva terra alguns escriptors de talent que escriguin en castellá. Pera la producció científica, de com més llengües puga servirse un autor, millor; pera la producció literaria, no sol donar bons resultats servirse d'una llengua que no sigui aquella en la qual se pensa. Un autor bilingüe difícilment podrà produir grans coses.

De la llista de escriptors catalans que ell me posa, ben pochs han fet obra literaria en castellá, y els que l'han feta (Piferrer, Cabanyes, Coll y Vehi) ha sigut tot seguit oblidada. En Puigblanch, l'Aribau, en Milá, produiren poesia en llur llengua natural, y en especial l'obra poética dels dos últims (per superioritat de mérit sobre'l primer) será sempre venerada a Catalunya.

Com que no ha comprès l'esprit del

meu article, s'entreté el senyor Menéndez Pidal en treure un paragraf del senyor Unamuno, que jo trobo que no es aplicable a la major part dels catalans car si no escrivim en castellá a Catalunya no es per *queja* ni per *encogimiento*, es per convenciment, necessitat y voluntat.

Es feina inútil la que empleien en posar sempre que poden el catalá al costat del vasch que apareix desarmat pera resistir l'embat del francés y del castellá que són llengües superiors an ell per la vida moderna. El catalá, tant per la seva extensió com pel seu cultiu literari d'avui y de tot temps, sols pot esser comparat, entre les hispaniques, ab les llengües castellana y portuguesa. El castellá y el catalá han combatut d'igual a igual en la nostra terra durant més de quatre centuries, y ab tot y esser apoiat el primer per circumstancies historiqués favorables, ara s'ha de anar replegant gaire bé a les seves primeres trinxeres sés el consol d'haver triomfat.

Tot lo que ara diuen sobre nosaltres els publicistes castellans que a lo bo y millor sens declaren adversaris, es que els traspua'l greu de que ni ells ni llurs antepassats ens hagin pogut imposar de una manera real la seva llengua castellana o espanyola *per antonomasia*. Nosaltros els hem de fer el cas que's mereixin, segons ells se portin, y hem de tirar avant perque no'ns manca feina.»

—Publica també un article d'en Morató sobre en Vayreda. N'extractém lo següent:

«Abans de la publicació de la esmentada obra *Recorts de la darrera carlinada*, era en Marián Vayreda poch menos que desconegut com a escriptor. Tot lo que se sabia d'ell era que posseia una cultura gens comú y una especial predilecció per la literatura, que conreava a estonas, omplint aixís els buits que li deixaban lliures els seus devers de cap de casa y las sevas aficions artisticas.

Y encara aquells fruits del seu enginy no eran coneguts sinó d'alguns amichs... els mateixos que a n'aquella riallera comarca olotina treballavan ab ell pera fer arrelar arreu las nostras ideas, organisant escursions, publicant periódichs catalanistas, establint costums tan hermosas com la celebració anyal de Certamens literaris y artistichs, vetllant pera que no's desarrelessin de la encontrada las més características que s'hi conservan.

D'aquella colla d'escriptors y artistas, pot dirse que en Marián Vayreda y en Berga (pare) n'eran els capitostos. L'un, en Vayreda, reposat, tancat en si mateix, tot ell reflexió, generalment aixut de paraulas y venerable ab tot y mancarli encara molts anys pera arribar a vell; nerviós y expansiu l'altre, tot ell fogositat, ab semblant de vell y energias de jove, pot dirse que's completavan y formavan un sol tot, al voltant del qual s'aplegavan els numerosos joves que treballavan ab ells per l'art y per la patria y que, aixis com al pronunciar el uom del *avi Berga* ho fan ab fonda simpatia, però també ab certa democrática familiaritat, al parlar den Vayreda ho feyan sempre ab aire respectuós, no donantli altre tractament que'l de *Don Marián*.

Y ben digne que n'era de semblant respecte. ¡A quants s'ha donat el titul d'apóstol del catalanisme sense meréixeho tant com ell!

Provinent d'un altre partit y fins havent fet armas en la seva defensa, s'havia sentit tocat per la llum de la veritat que'l convertia a la nostra causa, en la que militava ja feya anys y a la que s'havia donat en cos y ánima, després de desferse de tota mena de perjudicis y de sustreures per complert al róssech que solen portar sempre'ls que han exposat la vida en favor d'algún ideal.

No hi há més que llegir els seus *Recorts de la derrera carlinada*, y sobretot la seva novela *Sanch nova*, pera convéncersen.

Y es que en Vayreda no era d'aquells que lluitan pera conseguir la entronisació d'un home, al que posan sobre de tot y devant de tot. Temperament generós, hauria donat la sanch pera obtenir el triomf d'una idea enlairada, però may pera l'enlairament d'una persona. Per aixó, al esclatar potentia la revifalla de Catalunya y aparéixer el catalanisme ab una doctrina prou ampla, pera tancar en si las aspiracions de tot un poble, va desempellegarse dels lligams morals que encara puguessin subjectarlo al antich régim y, sentint dintre las venas l'onada de *Sanch nova* que l'invadia, va entrar ab la fe del conventut a engroixir las renglas dels soldats de la santa causa, en la que's trobava més a pler y a la que defensava coratjosament ab las armas de la rahó y del art, molt més adaptadas al seu temperament d'artista y d'home de seny que las de la forsa.

D'aixó se'n troban tantas provas com se vulguin en els seus llibres y especialment en el que va revelar-lo al públich catatà com a escriptor notable. Aquellas páginas destinadas a reproduir escenas y personatges de la guerra carlina, enclouen ben sovint, directa o indirectament, protestas del autor pel vessament de sanch, las quals se converteixen molt sovint en una sátira fina, incisiva, que posa de relleu els aspectes trágich-cómichs de la campanya. Aquell *Esquadró de la Sanch* és, en aquet concepte, d'un vigor y d'una forsa extraordinaris, com ho és, encara que en un sentit més cómich que trágich, l'article *La xacolatera*.

Malgrat els seus distints caràcters, gairebé tots els treballs literaris den Vayreda tenen una qualitat comú: la potencia descriptiva, que arriba a un grau veritablement extraordinari en els assumptos de caràcter épich. Recordis sinó aquella superba batussa de la novela *Sanch nova*, en la que van a la barreja bestias y personas; recórdinse tantas y

tantas narracions com havia escrit de topadas entre soldats y carlins, de càrreges de caballeria contra gent de peu, de barrejas a mata-degolla entre batallons enemichs.

Aqueixa mena de descripcions y la de las costums de montanya eran el fort den Vayreda y las que li haurian donat més gloria, com ho havia provat en las sevas obras esmentadas y com quedarà plenament ratificat el dia—que no creyém llunyá—en que vegi la llum la novela que ab el titol de *La punyalada*, estava a punt de publicar y de la que parlava ab un amor veritablement conmovedor.»

VIDA, 30 de Janer. — El redactor J. Montserrat, coordina baix el titol d'*Una ortografia singular*, las principals opinions dels redactors sobre ortografia catalana. Diu entre altres cosas:

«Les vocals micstes! Veus-aqui una ecsspressió que produirà la mitja-rialla que's desclou devant d'un boig graciós, en els entenimentats i sabis, si volèu, però que's dexe arrossegar per la corrent i pel fatal *magister dixit*; i qu'al ensempe entussiasmarà al més barbut de mos companys gironins, defensor casi fanàtich d'aquesta mena de lletres, son mes coratjós propagador, qui el primer die que m'en parlava estava eccitat, lo metex que si acabés de conquistar la dama de sos ensomnis. I volèu rès tan natural com axò? No eczistexen les *a* i *e* atòniques ò sens accent? Perquè, doncs, no admetre en la escriptura una vocal micsta, una nova lletra que podria ser p. e. la *æ*, significativa de les àtones *a* i *e* iguals entre si? En aquet cas *e* amb accent prosòdic o ortogràfic sonaria tancada

lo metex que la *e* castellana, p. e. *seva*, *lleva*; i,—seguint en axò la regla enginyosa del P. Nonell de marcar totes les *è* i *ò* obertes—amb accent grave sonaria, clara, oberta com en *sèva*, *lletra*. La *a*, com que sols té el só tònic i l'àton, representant l'ultim, segons he dit per una vocal especial, no portaria mai marcat l'accent. La *o*, si fora oberta duria accent grave sempre, si fora tancada no'n duria i siguent àtona, com sa pronunciació es *u*, amb exa podria escriure's.

El só de *k*—i en això sembla qu'eren més llògics els llatins, que pronunciaven *Cicero*—*Kikero*—podria representar-se sempre per *c*, suprimint el valor de *s* que té aquesta consonant devant de *e*, *i*, escrivint en aquet cas am més sentit comú, *s*. El só de *z*, com en *zero*, *donzell*, reportaria molta simplificació escrivint-lo sempre per *z*, axis: *caze*, *ròze*=*casa*, *ròsa*; i aleshores la *s* senzilla es feria sonar sempre amb el só xiulant fort, p. e. *cansar-se*, *bose*=*cansarse*, *bossa*. La *h* es rebutjaria per inútil, axis com la *ç*, *q*. Els sons de *ga*, *gue*, *gui*, *go*, *gu*, resulten senzillament escrits d'aquesta manera: *gu*, *ge*, *gi*, *go*, *gu*; i'ls de *ja*, *je*, *ji*, *jo*, *ju*, sense excepcions am *j*, p. e. *Jirone*, *jel*, *verje*=*Girona*, *gel*, *verge*. La *y*, com ja observen alguns deuria suprimir-se en el só propi; i, com també sostenen alguns, servir per a marcar la *ny*, i la *ll*, en aquesta forma: *belyese*, *lybre*, *any*=*bellesa*, *llibre*, *any*. La *x*, sempre que té la pronunciació de *ch* francesa deuria representar-se sense aussili de cap *i*, com en *calax*, i quan té'l só compost deseompondre-la, com practica el P. Nonell, en *cz*, ò *cs* segons els cassos; p. e. *eczàmen*, *ecsitar*, *ecsposisió*.»

LLIBRES

CONSOLIDACIÓN Y DISOLUCIÓN DEL MATRIMONIO POR DISPENSA PONTIFICIA. — *Conferencias dadas en la Academia de Jurisprudencia y Legislación de Barcelona durante el curso de 1901 á 1902, por D. Juan Martí y Miralles, Abogado. Barcelona 1903.* — En la secció de *Prempsa* del n.º 2 de CATALUNYA, parlarem d'aqueixas conferencias, publicadas per la *Revista Jurídica* (1). Y ab molt gust las hem rellegidas en el fascicle en que las acaba de reunir son autor.

La competencia del Sr. Martí en els estudis de Dret Canónich se revela marcadament a cada plana; la doctrina está presentada ab grau claretat y ordre científich; l'erudició hi es palesa.

Acostumats a la lleugeresa corrent adhuc en las materias mes abstrusas, ens plau constatar de tan en tan en alguna obra l'amoral analissis pacient de la monografia, trevallada en la solitud de la cambra, ab la trista quasi seguritat de realisar un tasca de profit purament individual.

Per aixó desitjariam que l'exemple del senyor Martí y Miralles tingués bon nombre d'imitadors, especialment en branques del Dret tan poch conrehuadas com el Canónich, quin estudi té tanta importancia en nostra terra, ahont vigeix com a dret supletori.

EL POBLE GRIS, per Santiago Rusiñol, 5 pessetas, *L'Avenç, Barcelona.* — En la nostra Renaixensa, com en totas las renaixensas, y adhuc com en tots els mohiments socials, se comensá per construir ab extraordinaria bona fe, per construhir

(1) En dita secció s'hi parla de Dispensa pontificia en cas de *matrimoni consumat* entre infidels, en lloch de *matrimoni no consumat*, tot degut a un error de caixas.

molt y molt depressa; se necessitava tota una civilisació, encara que fos pastada a empentas, per oposarla a l'altra. Y aixis vingueren pintors que tacavan, historiadors de rondallas, erudits de carreró, poetas de certámen; inmensa faramalla a quin costat no hi mancavan *alguns* elements apreciables, que generalment no foren els mes apreciats.

Però una vegada bastit tot aqueix edifici, qu'havia d'esser el pasme de las generacions resultá... resultá que's dongué principi a la segona época; la de *la crítica*, la de reacció contra... l'extraordinaria bona fe de l'época primera. En Santiago Rusiñol ens resulta tal vegada l'exemplar més típich de la segona época. S'ha discutit si era oportuna sa tendencia; alguns l'han trovada prematura, altres a temps. De totas maneres, s'ha dat el cas curiosíssim de que els que tronáren contra *Els jochs florals de Canprosa*, hagin saludat carinyosament al *Poble gris*, com si el *Poble gris* no fos mil vegadas mes *perillós* que'ls esmentats *Jochs florals de Canprosa*. Benaventurats els curts de vista.

Deixant apart aqueix tema y fixant-nos senzillament en l'aspecte literari del *Poble gris*, cal reconeixer que'n Rusiñol s'hi ha mostrat més Rusiñol que may: aquellas *Moscas* y aquella *Costura* son deliciosament caricaturescas. ¿No digué en Maragall parlant del *Poble gris* que venia a esser un promedi entre Pitarra y Musset? Tenia rahó.

Resultament, s'ha de filiar a n'en Rusiñol entre els prosistas barcelonins, com Vilanova; té'l cayent de frase barceloni, el vocabulari, la gracia barcelonina; en Rusiñol corre per un camp ben diferent del *Jacobé*, *Sots feréstechs*, *Dramas ru-*

rals, De la vida; o més ben dit, no corre per un camp, sino per la Rambla, pel carrer de Fernando, y lo qu'escriu a Mallorca, y lo qu'escriu a París, recorda el carrer de Fernando y la Rambla. Perxó a n'en Rusiñol li permetrém tot, y quan fassi un drama aplaudirém, y quan fassi una novela ens agradará, y quan digui una *boutade* la *boutade* se farà popular; perque en Rusiñol es barceloni, jo no sé si ab ironia o sense ironia.

Per acabar, hauria de citar tot lo que més m'ha agradat del llibre, pero'm repenso, y copio no mes l'acabament d'un article, el que du per titol *Els capellans*.

« Aquella gent de miseries se n'anaven compungits però consolats; sabien qui eren, lo arrocegats que vivien; però sabien que alli dalt d'aquell casal hi havia qui'ls vigilava.

Quan al vespre, al anar a dormir, veien aquelles dugues finestres, com dos ulls que miraven am claror, « Ara estudien pera salvarnos », se deien a dintre seu; y s'adormien sense somnis. »

Aixó sol ja val 5 pessetas.

IMPRESIONS.—*Prosa de P. Colomer y*

Fors.—*Estampa d'en Octavi Viader, San Feliu de Guixols.*—1902.

En Pere Colomer, ha reunit en un volum diversos articles que tenia esparsos, y els ha presentat elegantment al públich baix el titol modest d'*Impresions*.

En aqueix volum hi ha de tot; escenas soltas de dramas—que tal vegada no s'escriguin may—*resúms* de novela, com *Romiatje*—y finalment notas simplicissimas, instantánias de la vida.

Fer prosa es un'obra meritissima. Ja vaig dirho parlant del llibre den Paz. En Ruyra llegia uns versos a † Mossen Verdager.—Escrigui en prosa—li responia l'enamorat de Sant Joan de la Creu.

Donchs bé; som molts els que voldriam que la generació que puja se dediqués al conreu de la prosa, pastantla, foguejantla, fentla forta, com diria en Matheu; en prosa s'escriuhen las epopeyas desde'l *Quixot* ensá.

Y en conjunt ¿que'n diré de l'obra d'en Colomer? Que hi ha cosas qu'están molt bé. Que si hi ha *lagunas* no cal dirlas.

Y alló, alló de Mossen Cinto:—Escrigui en prosa.

